

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ
ANTROPOLOGIE

**Význam pracovních aktivit pro uživatele Azylového domu
pro muže a ženy v Jeseníku**

Bakalářská práce

Obor studia: Sociální práce

Autor: Filip Marek

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Šotola, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Význam pracovních aktivit pro uživatele azylového domu Boéthéia v Jeseníku*“ vypracoval samostatně a uvedl v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použil.

V Olomouci dne.....

Podpis.....

Poděkování

Touto cestou bych rád poděkoval vedoucímu práce Mgr. Jaroslavu Šotolovi, Ph.D. za jeho velkorysou vstřícnost, cenné rady, připomínky a odborné vedení, které bylo klíčové při psaní mé bakalářské práce. Rovněž bych chtěl poděkovat všem pracovníkům Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku, kteří mně poskytli profesionální podporu při realizaci mého výzkumu. Velké díky patří i mým nejbližším přátelům, kteří mne celou dobu bezmezně podporovali.

Anotace

Jméno a příjmení:	Marek Filip
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Sociální práce
Obor obhajoby práce:	Sociální práce
Vedoucí práce:	Mgr. Šotola Jaroslav, Ph.D.
Rok obhajoby:	2020

Název práce:	Význam pracovních aktivit pro klienty azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku
Anotace práce:	Bakalářská práce se zaměřuje na dobrovolné pracovní aktivity, které jsou realizovány v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku. Teoretická část se zaměřuje na výklad pojmů, které se týkají uvedených témat. Výzkumná část popisuje kvalitativní výzkum, kterého se zúčastnili klienti a pracovníci Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku. Cílem práce je popsat a formou kvalitativního výzkumu zhodnotit význam pracovních aktivit, které jsou realizovány azylovým domem.
Klíčová slova:	Pracovní aktivity, osoba bez domova, bezdomovectví, azylový dům, dobrovolnost, motivace, přínos, pomoc
Title of Thesis:	The importance of work activities for clients of the shelter for men and women in Jeseník

Annotation:	The bachelor thesis focuses on voluntary work activities that are carried out in the Asylum House for Men and Women in Jeseník. The thesis is divided into two main parts. The theoretical part focuses on the interpretation of terms related to these topics. The empirical part describes a qualitative research, which was done with clients and workers of the Asylum House for Men and Women in Jeseník. The aim of the thesis is to describe and evaluate the importance of work activities carried out by the asylum in the form of qualitative research.
Keywords:	Work activities, homeless person, homelessness, shelter, volunteering, motivation, benefit, help
Počet příloh vázaných v práci:	3
Počet literatury a zdrojů:	35
Rozsah práce:	98 790 znaků s mezerami

Obsah

Úvod	1
1 Bezdomovectví	2
1.1 Definice bezdomovectví a osob bez domova.....	2
1.2 Formy bezdomovectví	2
1.2.1 Zjevné bezdomovectví.....	3
1.2.2 Skryté bezdomovectví	3
1.2.3 Potencionální bezdomovectví.....	3
1.3 Dělení bezdomovectví dle ETHOS.....	3
1.4 Příčiny vzniku bezdomovectví.....	4
1.4.1 Objektivní příčiny.....	5
1.4.2 Subjektivní příčiny	5
1.5 Rizika spojená s bezdomovectvím.....	6
1.6 Sociální práce s lidmi bez domova	7
2 Azylové domy	9
2.1 Vymezení činností azylových domů.....	9
2.2 Druhy azylových domů v ČR	10
3 Organizace Boétheia - společenství křesťanské pomoci, z.s.....	11
3.1 Představení organizace Boétheia- společenství křesťanské pomoci, z. s.	11
3.2 Azylový dům pro muže a ženy v Jeseníku.....	11
3.3 Azylový dům pro osamělé rodiče s dětmi v Jeseníku.....	12
3.4 Noclehárna pro muže a ženy v Jeseníku	12
3.5 Nízkoprahové denní centrum.....	12
3.6 Projekty organizace Boétheia SKP	13
3.6.1 Projekt Předsudek je jako nemoc	13
3.6.2 Projekt Asistované zabydlování	13
3.6.3 Projekt Housing First v Jeseníku	14
3.7 Historie a současné využití pracovních aktivit v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku.....	14
4 Pracovní aktivity.....	16
4.1 Legislativní vymezení pracovních aktivit.....	16
4.2 Vymezení pracovních aktivit z pohledu odborné veřejnosti.....	17
4.3 Role sociálního pracovníka při pracovních aktivitách.....	17
4.4 Druhy poskytovaných pracovních aktivit v azylových domech.....	18
4.4.1 Dobrovolné pracovní aktivity	18
4.4.2 Vyžadované pracovní aktivity	18
4.4.3 Povinné pracovní aktivity	19
4.4.4 Současné využívání pracovních aktivit	19
4.4.5 Pilotní projekt zaměstnávání lidí bez domova.....	19
4.4.6 Dobrovolné pracovní terapie v Azylovém domě Elim ve Vsetíně.....	20
4.4.7 Pracovní aktivity klientů a veřejně prospěšné práce	20
5 Výzkumné šetření	21
5.1 Cíl výzkumu.....	21
5.2 Výzkumné otázky	21
5.2.1 Vedlejší výzkumné otázky.....	21
5.3 Výzkumná strategie	22

5.4	Volba výzkumného designu – Případová studie.....	22
5.5	Výběr výzkumného vzorku.....	23
5.6	Metody sběru dat	24
5.7	Etické problémy a způsob jejich řešení	25
5.8	Případová studie – životopisy respondentů	25
5.8.1	Respondent A1	26
5.8.2	Respondent A2	26
5.8.3	Respondent A3	27
5.8.4	Respondent A4	28
5.9	Představení pracovních aktivit.....	28
6	Výsledky výzkumu – otevřené kódování	30
6.1	Rozbor hlavních kategorií.....	31
6.1.1	Motivace účastnit se pracovních aktivit	31
6.1.2	Účast klientů na pracovních aktivitách.....	33
6.1.3	Přínos pracovních aktivit	36
6.2	Vyhodnocení výzkumného šetření.....	39
6.2.1	Motivace účastnit se pracovních aktivit	39
6.2.2	Účast klientů na pracovních aktivitách.....	40
6.2.3	Přínos pracovních aktivit	42
6.3	Shrnutí.....	44
	Závěr.....	46
	Seznam použité literatury a zdrojů	47
	Elektronické zdroje.....	48
	Seznam příloh.....	50

Úvod

V současné společnosti je pro každého člověka důležité primárně zajistit sobě a své rodině spokojený a bezpečný život. Jedním ze základních pilířů spokojeného života je stabilní a dlouhodobé zaměstnání, díky němuž si můžeme dovolit trvalý a bezpečný domov. Domov a zaměstnání, tyto dva atributy spokojeného života, jsou úzce provázány a jedno bez druhého nemůže bezchybně fungovat. V případě, že dojde ke ztrátě jednoho ze zmiňovaných atributů, nastává krizová životní situace, jež se může rozvinout v celkovou ztrátu všech pilířů jistot běžného života ve společnosti a jedinec se může ocitnout zcela bez jakýchkoliv prostředků na ulici. V takovýchto situacích, pokud schází zázemí rodiny nebo pomoc přátel a jedinec má snahu řešit vzniklou situaci, se nabízí možnost využít azylového bydlení. Azylové domy poskytují několika úrovněvovou pomoc, která směřuje k reintegraci osob zpět do běžného života. Ve své bakalářské práci se zaměřím na klienty Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku, kteří se nachází v tíživé životní situaci spojené se ztrátou bydlení a nejsou schopni se za současné situace plně reintegrovat do většinové společnosti. Cílem práce je zhodnotit přínos pracovních aktivit, které jsou realizovány azylovým domem. Klíčovou otázkou této práce je, zdali mohou pracovní aktivity přinést do života klienta azylového domu konkrétní změny v oblastech seberealizace, motivace, uspokojení psychosociálních potřeb, trávení volného času a mohou-li být nápomocny v rámci pracovního uplatnění.

V teoretické části vysvětlím základní pojmy vztahující se k fenoménu bezdomovectví, upozorním na faktory stojící za vznikem tohoto jevu, seznámím čtenáře s pracovními aktivitami a s organizací, která poskytuje sociální služby pro osoby bez domova v Jeseníku.

V empirické části bakalářské práce se formou kvalitativního výzkumu zaměřím na objasnění motivů, které vedou klienty azylového domu k účasti na pracovních aktivitách, a popíši formu a přínosy těchto pracovních aktivit.

1 Bezdomovectví

V kapitole Bezdomovectví seznámím čtenáře se základními pojmy, které se vztahují k problematice jevu bezdomovectví.

1.1 Definice bezdomovectví a osob bez domova.

V oblasti přesného vymezení termínu bezdomovectví dochází ke značným rozporům a v současnosti neexistuje, napříč všemi zainteresovanými skupinami, jednotné vymezení a definice jevu bezdomovectví a osoby bez domova. Zákon o sociálních službách (108/2006), pojmenoval osoby bez domova, jako osoby bez přístřeší a osoby v nepříznivé sociální situaci, spojené se ztrátou bydlení. Podle autorky Haasové (2005), osoby bez domova fakticky neexistují, protože každý občan České republiky má ve svém průkazu totožnosti uvedeno trvalé bydliště a z tohoto důvodu současná legislativa nedokáže přesně vymezit statut člověka, který fyzicky nemá domov. Další autoři uvádějí, že „původně šlo o označení člověka bez státního občanství nebo domovského práva. V tomto významu dodnes chápe pojem bezdomovec český právní řád“ (Průdková, Novotný, 2008: 10). Autoři Vágnerová, Marek & Csémy (2013) uvádějí, že na bezdomovectví je možné nahlížet jako na skupinu současně vyskytujících se sociálních neúspěchů, které v celkovém důsledku způsobují ztrátu sociálních návyků a neschopnost dodržet a přijímat běžnou sociální normu života ve společnosti. „*Bezdomovectví označuje situaci bezprostřední nouze, v níž se ocitá člověk bez trvalého domova*“ (Matoušek, Kodymová, & Koláčková, 2010: 316).

1.2 Formy bezdomovectví

V kapitole představím základní formy bezdomovectví, které jsou v současnosti nejčastěji užívány. Jedná se o dělení na skupiny, které představují Hradečtí (1996), ale sami zkraje upozorňují, že každé nové definování bude nejasné, nejednoznačné. Jiní autoři uvádějí, že základní dělení způsobu života osob bez domova usnadňuje orientaci v problematice bezdomovectví, avšak není možné na každého člověka se svým vlastním životním příběhem a danou situací použít základní tři dělení forem bezdomovectví (Průdková & Novotný, 2008).

1.2.1 Zjevné bezdomovectví

V této kapitole představím základní formy bezdomovectví, které jsou v současnosti nejčastěji užívány. Jedná se o dělení na skupiny, které představují Hradečtí (1996), ale sami zkraje upozorňují, že každé nové definování bude nejasné, nejednoznačné. Jiní autoři uvádějí, že základní dělení způsobu života osob bez domova usnadňuje orientaci v problematice bezdomovectví, avšak není možné na každého člověka se svým vlastním životním příběhem a danou situací použít základní tři dělení forem bezdomovectví (Průdková & Novotný, 2008).

1.2.2 Skryté bezdomovectví

Tato skupina osob nemá své vlastní bydlení, využívají bydlení u svých kamarádů, přátel anebo volí možnost bydlení na ubytovnách, v azylových domech, v zahradních koloniích a podobně. Po formální stránce z právního hlediska jsou tyto osoby označovány za osoby bez domova, protože nemají své vlastní bydlení, ať už formou nájemního, podnájemního vztahu nebo formou přímého vlastnění nemovitosti, styl jejich života je velmi podobný bezdomovectví (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012). Je hned několik faktorů, proč tito lidé nevyhledávají pomoc. Příkladem mohou být faktory typu zklamání, negativní pověst, nedostatek informací a stud (Vágnerová, Marek & Csémy, 2018).

1.2.3 Potencionální bezdomovectví

Do této kategorie spadají osoby, které zatím mají vlastní nebo zprostředkované bydlení, ale jejich budoucnost je značně nejistá. Může se jednat o osoby propuštěné z výkonu trestu, osoby s duševním onemocněním, rozvodové případy anebo o mladé lidi, kteří opustili dětský domov. Pro organizace, které poskytují pomoc a poradenství, je tato skupina neviditelná a úroveň služeb a řešení problematiky potencionálního bezdomovectví je v České republice na velmi nízké úrovni (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012).

1.3 Dělení bezdomovectví dle ETHOS

Vzhledem k tomu, že jsme součástí Evropského společenství, je vhodné, abych zmínil evropskou federaci národních organizací FEANTSA.

Nevládní organizace FEANTSA vznikla v roce 1989 výhradně za účelem podpory osob bez domova napříč celou Evropou. Sdružuje více než 130 neziskových organizací z 30 zemí Evropy a hlavní cílem této organizace je úplné ukončení bezdomovectví v celé Evropě. Na základě odlišných pohledů jednotlivých evropských zemí, jak vnímat a řešit problematiku bezdomovectví přišla s rozdělením bezdomovectví a vyloučení z bydlení (ETHOS), který má za úkol zlepšit představu o bezdomovectví a přinést ucelenou a jednotnou typologii bezdomovectví v Evropě. Tato typologie není nadřazena právnímu řádu jednotlivých členských zemí. Jejím posláním je sběr dat, předávání zkušeností a návrhů, jak řešit problematiku bezdomovectví, aby byly pokryty jakékoliv životní situace (FEANTSA, 2005).

Typologie ETHOS (FEANTSA, 2005):

- bez střechy (bez přístřeší jakéhokoli druhu, spící drsně);
- bezdomovectví (s místem na spaní, ale dočasném v institucích nebo přístřešcích);
- bydlení v nejistém bydlení (ohroženo závažným vyloučením z důvodu nejistého nájumného, vystěhování, domácího násilí);
- žijí v nedostatečném bydlení (v karavanech na nelegálních kempech, v nevhodném bydlení, v extrémním přeplnění);

1.4 Příčiny vzniku bezdomovectví

Příčinou propadu člověka na ulici mohou být pro široké okolí bezvýznamné důvody, tzv. sociální spouštěče, které mají charakter dlouhodobého trvání a obvykle se na sebe navzájem nabalují a ve výsledku způsobí celkovou sociální a životní krizi, která se může projevit postupným rozpadem rodinného zázemí, ztrátou zaměstnání a v konečné fázi i ztrátou domova. Významným negativním faktorem v této krizové situaci je nadměrné užívání alkoholu, léků nebo psychoaktivních látek, které mají jedinci přinést úlevu od nastalých problémů. Výsledkem takového jednání jedince je rezignace, jakkoliv řešit vzniklé problémy. Postupně dochází ke ztrátě všech základních sociálních pilířů jedince projevující se rozpadem manželství, odchodem z domova a finanční krizí, kdy jedinec řeší bydlení přechodných přespáváním u přátel, na ubytovnách nebo vyhledává vlastní bydlení formou podnájmu. Pokud ale ztratil zaměstnání, je bez pravidelného a dostačujícího finančního příjmu a prohlubuje užívání návykových látek, dochází k postupnému propadu života na ulici

(Vágnerová, Marek & Csémy, 2018). Jedním z nejčastěji uváděného důvodu ztráty domova a následným vznikem bezdomovectví je podle Průdkové a Novotného (2008) efekt synergie řady vnějších a vnitřních faktorů. Na základě těchto dvou faktorů se rozlišují příčiny vzniku bezdomovectví na vnitřní (subjektivní) a vnější (objektivní).

1.4.1 Objektivní příčiny

Průdková a Novotný (2008) uvádí, že podle jejich zkušeností je zdravotní stav osob bez domova relativně uspokojivý. Jako důvod tohoto tvrzení uvádějí, že jsou osoby bez domova životem na ulici do jisté míry zoceleni a nemoci, které jsou pro majoritní společnost tak typické, tuto skupinu osob netrápí. Jedná se například o chřipku, angínu, kupodivu různá kožní onemocnění a také nemají osoby bez domova problémy s civilizačními chorobami, jako jsou cukrovka, obezita nebo onemocnění srdce. Naopak z dokumentu z projektové žádosti organizace Boétheia – SKP vyplývá, že lidé, kteří ztratili svůj domov a pobývají dlouhodobě na ulici, nemají téměř žádné zázemí, jsou vystaveni hrozbě onemocnění daleko častěji než majoritní společnost. Život na ulici bez prostředků má výrazný negativní vliv nejen na tělesný zdravotní stav jedince, ale výrazně ovlivňuje psychiku člověka. Je velice těžké vyrovnat se s životem na ulici, a díky tomu lidé bez domova často propadají do depresivních stavů, často trpí infekcemi, chronickými nemocemi, problémy s dýchacím ústrojím a nemocemi spojenými s konzumací alkoholu nebo jiných návykových látek (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019). Rizika spojená s životem na ulici nejsou jen v oblasti zdravotní, ale jedná se o soubor rizik, která postihují jedince v oblastech finančních a rodinných. Bezdomovectví nepostihuje jen samotného jedince, který žije na ulici, ale postihuje rodinné příslušníky, neboť dochází k rozvratu celé rodiny, ohrožení vývoje dětí. Negativnímu jednání některých osob bez domova jsou vystaveni obyvatelé daného území, kde se osoby bez domova vyskytují. Stát musí na prevenci a řešení vzniklých sociálních, zdravotních a finančních problémů vynakládat nemalé finanční prostředky (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012).

1.4.2 Subjektivní příčiny

Faktory subjektivní jsou příčiny, za kterými stojí samotný jedinec, malá sociální skupina (rodina) nebo soukromé instituce a organizace typu (firma – zaměstnavatel, instituce –

banka), jež svým jednáním a chováním mohou zapříčinit vznik bezdomovectví. Svou roli u jednotlivců a rodin hraje individuální povaha, charakterové vlastnosti jedince a duševní stav (Hradecký & Hradecká, 1996).

Hradečtí (1996) přináší čtyři jednotlivé skupiny příčin:

- a) Faktor materiální (úmrtí rodinného příslušníka, propuštění ze zaměstnání, krátkodobé a nejisté bydlení, finanční negramotnost.
- b) Faktor vztahový (rozpad manželství, násilí v rodině, rozdělení rodiny, osamocení dlouhodobý vztah.
- c) Faktor osobní (různé sociální deviace – patologické hráčství, duševní a mentální stav jedince, zdravotní problémy – invalidita.
- d) Faktor institucionální (týká se především osob, které si prošli nápravným zařízením, ústavní výchovou nebo ústavní léčbou.

1.5 Rizika spojená s bezdomovectvím

Ztratí-li člověk domov, stává se jeho hlavní prioritou samotné přežití. Člověk na ulici se musí naučit žít se strachem z ohrožení, který je spojený nejen s násilnou trestnou činností, fyzickým napadením, ale i s celým souborem negativních pocitů a dalších stresujících faktorů. Člověk bez domova se musí naučit vyhodnotit přicházející nebezpečí, naučit se správně a včas reagovat a vyvarovat se jim (Vágnerová, Csémy & Marek, 2013). V otázce zdravotního stavu autoři Průdková a Novotný (2008) uvádí, že podle jejich zkušeností je zdravotní stav osob bez domova relativně uspokojivý. Jako důvod tohoto tvrzení uvádějí, že jsou osoby bez domova životem na ulici do jisté míry zoceleni a nemoci, které jsou pro majoritní společnost tak typické, tuto skupinu osob netrápí. Jedná se například o chřipku, angínu, kupodivu různá kožní onemocnění a také nemají osoby bez domova problémy s civilizačními chorobami, jako jsou cukrovka, obezita nebo onemocnění srdce. Naopak z dokumentu z projektové žádosti organizace Boétheia – SKP vyplývá, že lidé, kteří ztratili svůj domov a pobývají dlouhodobě na ulici, nemají téměř žádné zázemí, jsou vystaveni hrozbě onemocnění daleko častěji než majoritní společnost. Život na ulici bez prostředků má výrazný negativní vliv nejen na tělesný zdravotní stav jedince, ale výrazně ovlivňuje psychiku člověka. Je velice těžké vyrovnat se s životem na ulici, a díky tomu lidé bez domova často propadají do depresivních stavů, často trpí infekcemi, chronickými nemocemi, problémy

s dýchacím ústrojím a nemocemi spojenými s konzumací alkoholu nebo jiných návykových látek (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019). Rizika spojená s životem na ulici nejsou jen v oblasti zdravotní, ale jedná se o soubor rizik, která postihují jedince v oblastech finančních a rodinných. Bezdomovectví nepostihuje jen samotného jedince, který žije na ulici, ale postihuje rodinné příslušníky, neboť dochází k rozvratu celé rodiny, ohrožení vývoje dětí. Negativnímu jednání některých osob bez domova jsou vystaveni obyvatelé daného území, kde se osoby bez domova vyskytují. Stát musí na prevenci a řešení vzniklých sociálních, zdravotních a finančních problémů vynakládat nemalé finanční prostředky (Marek, Strnad & Hotovcová, 2012).

1.6 Sociální práce s lidmi bez domova

V této kapitole představím koncept práce s lidmi bez domova, který je základním nástrojem v práci sociálního pracovníka a organizace s osobami bez domova.

Základní normou výkonu sociální práce se stal zákon o sociálních službách, konkrétně § 109 (Zákon č. 108/2006 Sb.) a vyhláška 505/2006 Sb., která je podzákoným právním předpisem ze dne 15. listopadu 2006, kterým se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách (Vyhláška 505/2006 Sb.). Z pohledu odborníků se stal významným nástrojem v rámci vymezení role sociálního pracovníka ve vztahu ke klientovi Etický kodex sociálních pracovníků ČR, který vznikl roku 1995. Jedná se o inspirativní nástroj poskytující sociálním pracovníkům pomoc, jak řešit komplikované situace, a je nápomocný při vymezení pracovní role formou etických hranic a pravidel (Průdková & Novotný, 2008). Jednotlivé organizace vymezují rozsah kompetencí jednotlivých pracovníků příslušnými standardy kvality, které jsou podle zákona o sociálních službách zpracovaným závazným postupem, jak má organizace správně vykonávat svou činnost (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019).

Etický kodex sociálních pracovníků ČR uvádí, že:

Sociální pracovník má ve své náplni roli pracovníka, který klientům pomáhá a současně má klienty kontrolovat. Vztahy mezi těmito protichůdnými aspekty sociální práce vyžadují, aby si sociální pracovníci vyjasnili etické důsledky kontrolní role, a do jaké míry je tato role

přijatelná z hlediska základních hodnot sociální práce (Společnost sociálních pracovníků ČR, 2006).

V roce 2012 byl díky Evropskému sociálnímu fondu nezávislémi odborníky zpracován Souhrnný materiál pro tvorbu Koncepce práce s bezdomovci v ČR na období do roku 2020, který se stal jedním ze stěžejních podkladů určených k vytvoření Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020. Koncepce byla schválena vládou ČR usnesením č. 666 ze dne 28. srpna 2013 a vychází ze skutečnosti, že jev bezdomovectví je soubor více faktorů, na které je potřeba reagovat preventivně, aby se zabránilo vzniku bezdomovectví, a s podpůrnými postupy na již stávající typy služeb. Koncepce se zaměřuje na využívání různých přístupů při práci na řešení problému osob bez domova. V těchto přístupech jsou obsažena témata, která se věnují uceleně celé problematice bezdomovectví. Koncepce poukazuje na současné slabiny v systému sociálních služeb zaměřených na problematiku bezdomovectví, usiluje o uplatnění nového širokého pohledu, ve kterém bude zahrnut komplexní přístup, protože současné nástroje řešení problematiky bezdomovectví opomíjí prevenci systémového východiska při reintegraci osob bez domova do obvyklého životního stylu (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020).

Jedná se o následující čtyři základní okruhy (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2020):

- podporu bydlení;
- zkvalitnění informovanosti;
- zlepšení zdravotní péče;
- užší spolupráce významných účastníků;

2 Azylové domy

Vzhledem k tomu, že výzkumná část bakalářské práce je zaměřena na klienty Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku, představím a vymezím azylové domy jako sociální službu.

2.1 Vymezení činností azylových domů

Je-li organizace registrovaným poskytovatelem sociálních služeb, výkon její činnosti se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách a vyhláškou č. 505/2006 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona o sociálních službách. Azylový dům je služba sociální prevence, která nabízí osobám v tíživé životní situaci spojené se ztrátou bydlení možnost přechodného bydlení. Individuální podpora je poskytována po dobu nezbytně nutnou prostřednictvím celodenního bydlení, hygieny, možnosti stravování a motivací k návratu do společnosti (Zákon č. 108/2006 Sb.). Azylové domy se zaměřují zejména na pomoc v rámci poskytnutí přechodného bydlení pro osoby, které se nachází v tíživé situaci způsobené finančními problémy, krizí v rodině, rozpadem manželství a závislostmi na alkoholu nebo jiných návykových látkách. Dále je služba nabízena lidem, kteří žijí trvale na ulici (Moravskoslezský kraj, 2015). Azylové domy nabízejí komplexní sociální službu, která zahrnuje vedle možnosti ubytování rovněž zázemí sociálního poradenství, krizovou intervenci, zprostředkování, možnost vykonat veřejně prospěšné práce, nabídku zaměstnání, rekvalifikační kurzy a pomoc při řešení různých záležitostí s úřady, zaměstnavateli a také zdravotními zařízeními (Průdková & Novotný, 2008). Součástí struktury odborné pomoci mohou být v azylových domech i psychologové, psychiatři, terapeuti nebo zdravotní sestra s lékařem, kteří jsou pro klienty azylového domu k dispozici v pravidelných termínech. Jedná se většinou o externí pracovníky (Hradecký & Hradecká, 1996). Z pohledu organizace se jedná o poskytování komplexní služby, která umožní klientům vysokou míru osobní angažovanosti, návrat do běžného společenského života. Zejména jde o zabezpečení základních lidských potřeb jako je ubytování, nabídka celodenní stravy nebo umožnění vlastního vaření, hygienický standart. Dále je klientům poskytována právní asistence, asistence při řešení osobních záležitostí, rozvoj osobních dovedností, zprostředkování kontaktu s rodinnými příslušníky, nabídka pracovních a volnočasové aktivity (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019).

2.2 Druhy azylových domů v ČR

Azylové domy poskytují krátkodobé i dlouhodobé zázemí pro osoby, které ztratili své vlastní bydlení, nachází se v životní krizi a mají zájem o návrat do běžného života. Podle autorů Průdková a Novotný (2008) jsou v České republice dva typy azylových domů. První je určený pro muže a ženy a druhý má zaměření na pomoc pro rodiče s dětmi a těhotné ženy. Do azylových domů pro muže a ženy mohou být přijaty pouze osoby starší 18 let bez závažných zdravotních problémů a podmínkou je dodržování vnitřního řádu. V azylových domech je klientům k dispozici pracovní tým, který jim poskytuje odbornou sociální pomoc a poradenství a dále je nabízena možnost celodenní stravy. Pobyt i strava jsou zpravidla zpoplatněné a ceny jsou individuální dle jednotlivých azylových domů (Průdková & Novotný, 2008). Azylový dům pro ženy nebo muže s dětmi a těhotné ženy je typ služby, která je uzpůsobena pro dlouhodobý pobyt rodičů s dětmi. Pro každou ženu nebo muže s dítětem je připraven samostatný pokoj, tak aby měli rodiče i děti více prostoru. Azylové domy nabízejí zázemí pro děti, aby měli i volnočasové vyžití. Oproti běžným azylovým domům jsou vybaveny větším počtem společných kuchyní a disponují zázemím pro těhotné nebo kojící ženy. Většinou se tento typ azylového domu nachází v blízkosti školek, škol a městských služeb, tak aby nebyla zhoršena dostupnost pro děti a těhotné ženy (Průdková & Novotný, 2008). Organizace poskytující zmíněnou sociální službu nabízí také možnost poskytnout tyto služby v utajeném režimu. Jedná se hlavně o případy, kdy v rodině dochází k fyzickému napadení jednoho z rodičů i dětí a je potřeba zajistit maximální bezpečí ohroženým osobám (Moravskoslezský kraj, 2016).

3 Organizace Boétheia - společenství křesťanské pomoci, z.s

V kapitole představím organizaci Boétheia SKP, která provozuje Azylový dům pro muže a ženy v Jeseníku, ve kterém realizují výzkumnou část své bakalářské práce. V rámci prezentace organizace Boétheia SKP se detailně zaměřím na projekty, které zde v současnosti jsou nebo budou realizovány.

3.1 Představení organizace Boétheia - společenství křesťanské pomoci, z. s.

Organizace Boétheia – sdružení křesťanské pomoci, zapsaný spolek (dále jen Boétheia), je nestátní nezisková společnost založená v roce 1994 křesťanskými církvemi. Organizace působí ve městě Jeseník a poskytuje služby sociální prevence pro osoby bez domova a osoby ohrožené sociálním vyloučením nebo žijící v nevyhovujících podmínkách. Zájemci o službu přichází bezprostředně po nastalé životní krizi – ztráta bydlení nebo se jedná o zájemce z nápravných zařízení, z oddělení LDN, psychiatrických nemocnic nebo jiných azylových domů. V současnosti Boétheia provozuje dva azylové domy, noclehárny a Nízkoprahové denní centrum. Od doby založení organizace, na konci 90. let, jsou realizovány kontinuálně projekty pro osoby bez domova, které si kladou za cíl zlepšit kvalitu života, zdraví a postupnou integraci do majoritní společnosti. Činnost organizace směřuje předně k poskytnutí pobytové služby, ale v rámci ucelené péče realizují ambulantní služby nocleháren a nízkoprahového denního centra. Registrované služby se řídí Zákonem o sociálních službách 108/2006 Sb. (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, n.d.)

3.2 Azylový dům pro muže a ženy v Jeseníku

Azylový dům pro muže a ženy patří mezi služby sociální prevence a pomáhá tak s řešením problematiky sociálního vyloučení. Cílem Azylového domu v Jeseníku je zajištění přechodného bydlení pro muže a ženy starší 18 let, kteří se ocitli v krizové situaci spojené se ztrátou domova. Služba je určena pro osoby, které nejsou závislé na cizí pomoci z důvodu svého zdravotního omezení, na dobu nezbytně nutnou. Kapacita zařízení je 48 lůžek a klienti mohou využít celodenního stravování, které je společně s ubytováním zpoplatněno. Azylový dům nabízí osobám v nouzi zajištění hygienického standardu, potravinovou pomoc, individuální poradenství sociálních pracovníků, účast na dobrovolných pracovních aktivitách

a motivační pohovory s psychology. Sociální pracovníci pomáhají klientům překonat úskalí spojená se ztrátou domova a rizikem sociálního vyloučení. Služba si klade za cíl ustálit vzniklou sociální událost pomocí adaptační doby a v postupných fázích dojít k osamostatnění, k uvědomění si svých povinností, prohloubení schopností uplatnit svá práva a nabízí také dluhové poradenství. Klientům, vzhledem k povaze organizace, je nabízena i duchovní podpora (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019).

3.3 Azylový dům pro osamělé rodiče s dětmi v Jeseníku

Azylový dům pro osamělé rodiče s dětmi poskytuje formu sociální služby určenou výhradně pro osamělé matky nebo otce s dětmi, těhotným ženám do druhého trimestru, popřípadě zákonným zástupcům s dětmi, kteří se ocitli v krizové situaci a nemohou si vlastními silami zajistit vlastní bydlení nebo o bydlení přišli. Forma pomoci a poradenství má charakter individuálního přístupu ke každému klientovi s dítětem. Jedná se o službu poskytovanou na nezbytně dlouhou dobu, během které je snaha motivovat rodiče nebo zákonné zástupce k návratu do běžného života. Poradenství a pomoc zajišťují sociální pracovníci s podporou specialistů, jako jsou psychologové, logopedi a pedagogičtí pracovníci. Kapacita azylového domu je 24 lůžek, z toho 16 lůžek je vyčleněno pro děti a zbývající lůžka jsou pro rodiče. Mezi základní zásady poskytované služby patří zásada volby uživatele v rámci pravidel poskytované služby, zásada rovného, nediskriminačního a individuálního přístupu. Klienti mohou tak jako v Azylovém domě pro muže a ženy využít duchovní podpory (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, n.d.).

3.4 Noclehárna pro muže a ženy v Jeseníku

Organizace Boétheia disponuje dvěma noclehárnami, které jsou umístěné v prostorách azylových domů. Pro ženy je noclehárna s kapacitou 4 lůžek v Azylovém domě pro rodiče s dětmi. Muži mohou využít služby noclehárny s kapacitou deseti lůžek v Azylovém domě pro muže a ženy (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, n.d.).

3.5 Nízkoprahové denní centrum

Základním posláním nízkoprahového zařízení je pomoc a podpora osobám bez přístřeší, které se nachází v tíživé životní situaci. Forma pomoci a podpory je zaměřena na poskytnutí

odborného sociálního a právního poradenství, stravy a poskytnutí podmínek pro osobní hygienu. Služba dokáže najednou poskytnout kapacitu pro 10 osob a je určena pro osoby starší 18 let, kteří nemají zásadní zdravotní problémy (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, n.d.)

3.6 Projekty organizace Boétheia SKP

Vzhledem k povaze svého výzkumu, který je zaměřen na význam programu pracovních aktivit, který se snaží o aktivizaci osob bez domova formou zlepšování pracovních návyků, seberealizací a kontaktu s širokou veřejností, představím projekty Předšudek je jako nemoc a Housing First, které si kladou za cíl zvýšit šanci na reintegraci osob bez domova.

3.6.1 Projekt Předšudek je jako nemoc

V roce 2017 SKP Boétheia začala realizovat projekt „Předšudek je jako nemoc“. Smyslem projektu je zprostředkovávat a usnadňovat zdravotní péči osobám bez domova, které by jinak lékaře samy nevyhledaly nebo by samostatně nedokázaly dodržet léčbu a setrváním ve stavu infekční nemoci by zvyšovaly riziko přenosu nemocí na širší veřejnost. Případně by jejich nemoc, ať už fyzická či duševní, ohrožovala možnost uplatnění na trhu práce a následně i schopnost získat nebo udržet vlastní bydlení. Lidé bez domova svůj zdravotní stav často vůbec řešit nechtějí. Součástí projektu je proto také motivační program a osvětové aktivity (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019).

3.6.2 Projekt Asistované zabydlování

V novém projektu „Asistované zabydlování“, který byl podán na počátku ledna 2020, se primárně cílí na pomoc osobám bez domova s udržením nového bydlení, včetně pomoci s jeho nalezením s důrazem na ochranu oprávněných zájmů pronajímatelů. Sekundárně je nový projekt inspirován výstupy projektu „Předšudek je jako nemoc“ a věnuje se z 50 % i tématům spjatým se zdravotním stavem a motivací k jeho zlepšení za účelem ochrany veřejného zdraví a zlepšení šancí na trhu práce (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019).

3.6.3 Projekt Housing First v Jeseníku

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR začalo v roce 2018 s realizací projektu Housing First, jenž je zacílen na osoby, které potřebují intenzivní sociální podporu, aby bylo možné minimalizovat riziko vzniku nebo pokračování bezdomovectví. Mezi cílové skupiny, kterým Housing First pomáhá, patří lidé bez domova s vážným duševním onemocněním či vážnými diagnózami, duálními diagnózami, drogově či alkoholově závislí lidé bez domova a dále lidé bez domova ve špatném zdravotním stavu s omezujícími chorobami a postiženími (Sociální bydlení, n.d.)

Projekt Housing First v Jeseníku bude formou podpory ze strany organizace Boétheia SKP usilovat o dosažení a udržení vlastního nájemního bydlení. Bude se jednat o zajištění 5 domácností složených z osob, které využívají bydlení v azylovém domě, ubytovnách nebo jiných typech ubytování, které nepatří do žádné kategorie standardního bydlení. Součástí projektu je i uplatnitelnost na regionálním trhu práce. Projekt se ukázal být efektivní také pro osoby, které opakovaně propadají k životu na ulici a které nemají zázemí sociální a životní podpory ze strany přátel, rodiny nebo komunity. Lidem, kteří využijí projekt Housing First a získají bydlení, je poskytována intenzivní odborná podpora zaměřená na rozvíjení silných stránek klienta, možnost volby, postupné osamostatnění a od začátku je vyžadováno plnění běžných povinností nájemníka (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019).

3.7 Historie a současné využití pracovních aktivit v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku

Z rozhovoru s vedoucím pracovníkem Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku vyplývá, že pracovní aktivity jsou součástí práce s klientelou již od dob založení organizace Boétheia – sdružení křesťanské pomoci, z.s. v roce 1996. V začátcích klienti pomáhali při opravách a úpravách budovy dlouhodobě zapůjčené městem, ve které vznikla služba azylového domu a posléze Nízkoprahové denní centrum a noclehárna. Pracovní činnosti klientů se posléze začaly formálně nazývat OPN (obnova pracovních návyků) a v současnosti se jedná se několik různých forem pracovních aktivit. První formou je veřejná služba, kterou na základě dohody organizace s Úřadem práce ČR mohou klienti vykonat a odpracovat měsíčně 20 až 30 hodin, čímž si udrží nebo mírně zvýší stávající dávky hmotné nouze.

Druhým institutem, v rámci, něhož vykonávají klienti pracovní činnosti, jsou obecně prospěšné práce uložené soudem a kontrolované probační a mediační službou, s níž má organizace dohodu o vykonání obecně prospěšných prací. Dále u obtížně zaměstnatelných klientů využívá organizace možnosti jejich pracovního uplatnění formou žádostí o dotaci na veřejně prospěšné práce podávané přes Úřad práce ČR, kdy se tato činnost rovná téměř plnohodnotnému zaměstnání. Poslední možností, kdy se klienti účastní pracovních aktivit, je dobrovolná pomoc při údržbě budovy, zvelebování okolí nebo práci na zahradě či při údržbě drobných památek (spolupráce spolku s místní organizací Brontosaurus). Tato forma je dobrovolná a probíhá na základě momentální potřeby ze strany azylového domu nebo jiných organizací a institucí (K. Archel, osobní sdělení 2. ledna 2020).

4 Pracovní aktivity

V kapitole vymezím pracovní aktivity z pohledu současné legislativy a vybraných aktérů zabývajících se problematikou bezdomovectví.

4.1 Legislativní vymezení pracovních aktivit

Zákon o sociálních službách odkazuje v §35 v rámci vymezení základní činnosti při poskytování sociálních služeb na „*nácvik dovedností pro zvládnutí péče o vlastní osobu, soběstačnosti a dalších činností vedoucích k sociálnímu začlenění*“ (Zákon č. 108/2006 Sb.). Další vymezení poskytuje vyhláška (č.505/2006 Sb.), kdy pracovní aktivity mohou být využívány v rámci poskytování odborného sociálního poradenství, které vymezuje § 4, písmene a) jako: *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím: zprostředkování navazujících služeb*. Dále v § 22 Vyhlášky č. 505/2006 Sb., který vymezuje sociální službu.

Azylové domy, jsou uvedeny druhy sociální pomoci, ve kterých mohou být pracovní aktivity použity jako nástroj podpory při sociálním začleňování, konkrétně odst. 1 písm. c) *pomoc při uplatňování práv, oprávněných zájmů a při obstarávání osobních záležitostí* (Vyhláška č. 505/2006 Sb.):

- Bod 1.: pomoc při vyřizování běžných záležitostí vyplývajících z individuálních plánů.
- Bod 2.: pomoc při obnovení nebo upevnění kontaktu s rodinou a pomoc a podpora při dalších aktivitách podporujících sociální začleňování osob, včetně uplatňování zákonných nároků a pohledávek.

Vymezení termínu pracovní aktivity ve vztahu k azylovým domům poskytuje trestní zákoník, kde §62 odst. 3 trestního zákona definuje obecně prospěšné práce jako institut, pomocí kterého jsou práce ve stanoveném rozsahu vykonávány k obecně prospěšnému účelu. Mezi obecně prospěšný účel se řadí i instituce zabývající se sociální činností. Práce mohou mít podobu úklidu nebo údržby majetku dané organizace nebo instituce (Zákon č. 40/2009 Sb.). Dalším termínem, který je spojen s pracovními aktivitami, jsou veřejně prospěšné práce, které jsou vymezeny zákonem o zaměstnanosti, konkrétně § 112. Jedná se o veřejnou službu,

kteřou na základě dohody s úřadem práce mohou klienti vykonat v příslušné organizaci (Zákon č. 435/2004 Sb.).

4.2 Vymezení pracovních aktivit z pohledu odborné veřejnosti

Z výstupů pracovních skupin, které se věnují činnosti azylových domů, lze pracovní aktivity definovat jako činnosti, které jsou klientům azylového domu poskytovány v rámci sociální služby nebo formou volitelných činností, kterých se klienti účastní v době svého volna, a uvádí, že se jedná se o činnosti, které mohou být pravidelné, opakované nebo se může jednat o nahodilou činnost. V tomto pojetí se pro pracovní aktivity u poskytovatelů sociální služby azylového bydlení často používá termín pracovní aktivizace. Nicméně termín pracovní aktivizace není zcela přesně vymezující, protože pracovní aktivity nejsou součástí hlavních cílů, ale jedná se o podpůrnou činnost v rámci sociální integrace osob (Sít' aktérů pro domov, z.s., 2018).

Jako primární cíle pracovních aktivit realizovaných v azylových domech formou aktivizace jsou považovány: (Sít' aktérů pro domov, z.s., 2018)

- utužení zručnosti (nemusí se jednat pouze o pracovní zručnost);
- rozvoj a podpora duševního zdraví při pobytu v azylovém domě;
- poskytování potřebné opory v rámci sebeúcty a sebeuplatnění;
- zmapování uplatnitelnosti na trhu práce, popřípadě prohloubení zdokonalení způsobilostí, jež jsou k tomu potřebné;

4.3 Role sociálního pracovníka při pracovních aktivitách

Nedílnou součástí pracovních aktivit je sociální pracovník, který ze své pozice zprostředkovává, realizuje a koordinuje pracovní aktivity, o které má klient zájem, jsou součástí pobytového režimu nebo příslušných povinností vyplývajících z aktuální občanské a sociální situace.

V rámci svých kompetencí se sociální pracovník Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku zaměřuje na (Boétheia – společenství křesťanské pomoci, zapsaný spolek, 2019):

- Ve spolupráci s vedoucím organizace sestavuje plán poskytovaných služeb, reaguje na změny a potřeby jednotlivých uživatelů AD pro muže a ženy realizováním potřebných kroků, které přispívají ke zlepšení kvality služeb.
- Mimo jiné zodpovídá za kvalitu poskytovaných služeb v návaznosti na další kroky, které mají přispívat k mobilizaci sil uživatele a jejich reintegraci do většinové společnosti a organizuje a eviduje skupinové aktivity uživatelů.

4.4 Druhy poskytovaných pracovních aktivit v azylových domech

4.4.1 Dobrovolné pracovní aktivity

Pracovní aktivity na dobrovolné bázi jsou rozsáhlou paletou činností, které jsou klienty azylových domů vykonávány ve volném čase v dobrovolném režimu, a obecně zde platí zásada, že si může uživatel zvolit, jaký druh pracovní aktivity chce vykonávat. Cílem tohoto typu pracovních aktivit je udržet u uživatelů pocit důležitosti, sebedůvěry, sociální kontakt, rozvíjet pracovní a společenské návyky a také pomáhají motivovat klienta k rozvinutí svých schopností a dovedností (Sít' aktérů pro domov, z.s., 2018). Dobrovolné pracovní aktivity jsou součástí práce s klientelou již od začátku působení organizace Boétheia v Jeseníku v roce 1996. Koncept pracovních aktivit vychází z principů vyváženosti kontroly a pomoci, která je založena na systematickém přístupu. Takto nabízena forma pomoci nebo spolupráce poskytuje klientovi volby, kdy on sám rozhoduje, zdali využije možnosti se zapojit do pracovních aktivit či nikoliv (K. Archel, osobní sdělení 2. ledna 2020).

4.4.2 Vyžadované pracovní aktivity

Další forma pracovních aktivit může být v režimu vyžadovaných pracovních aktivit, které se vztahují k provozním řádům jednotlivých azylových domů. Takto pojaté aktivity udržují u uživatelů azylových domů přirozené návyky, jako tomu je v běžném prostředí. Příkladem takových aktivit může být úklid pokoje, společných prostor, úklid sněhu z přilehlého prostranství a podobně (Sít' aktérů pro domov, z.s., 2018).

4.4.3 Povinné pracovní aktivity

Pokud je osoba uznána vinnou ze spáchání přečinu, může soud uložit jako trest vykonání obecně prospěšných prací (Zákon č. 40/2009 Sb.). Vykonání trestu může být realizováno přímo v azylovém domě a v tomto smyslu se jedná o povinné pracovní aktivity. V azylových domech mohou klienti vykonat obecně prospěšné práce formou pracovních aktivit, které se realizují pracemi na zahradách, údržbou přilehlého okolí nebo drobnými pracemi v objektu (Sít' aktérů pro domov, z.s., 2018).

4.4.4 Současné využívání pracovních aktivit

Způsob a pravidelnost realizovaných pracovních aktivit je závislá na různých faktorech, které se odvíjí například od počtu pracovníků, zázemí venkovních a vnitřních prostorů dané organizace, spolupráce s jinými subjekty a organizacemi anebo realizací jiných aktivit a projektů. Nejčastěji se jedná o dobrovolné pracovní aktivity, veřejně prospěšné práce a obecně prospěšné práce. Níže uvádím několik vybraných způsobů realizace pracovních aktivit.

4.4.5 Pilotní projekt zaměstnávání lidí bez domova

Charita Olomouc využívá pracovních aktivit ve svém pilotním projektu zaměstnávání lidí bez domova, který začal fungovat polovině roku 2019 a nechal se inspirovat švýcarským modelem, který je založený na bodovém systému. Model je založený na pozitivní motivaci k pravidelné účasti, za kterou jsou zájemci odměňováni právě podle toho, jak dlouho se pracovních aktivit účastní. Přínosem těchto pracovních aktivit je i obnova pracovních návyků, aktivování pracovního tempa, které některé osoby bez domova postrádají. Za získané body si mohou ve středisku Samaritán zakoupit stravu, potraviny, hygienické prostředky nebo nocleh. Pracovní aktivity se realizují ve městě Olomouc ve spolupráci s Technickými službami města Olomouc – údržba chodníků, dále práce na nedaleké farmě nebo lesní práce pro jednotlivé organizace v blízkosti Olomouce. O pracovní aktivity je ze strany osob bez domova zájem a v současnosti se jich účastní 20 osob (Charita Olomouc, 2019).

4.4.6 Dobrovolné pracovní terapie v Azylovém domě Elim ve Vsetíně

Pro osoby bez domova nabízí azylový dům Elim možnost zapojení do dobrovolných pracovních aktivit, které jsou součástí plánů na integraci osob bez domova zpět do společnosti. Projekt pracovních terapií započal v roce 2004 a probíhá i v současnosti v rámci krátkodobých cílů, které jsou součástí služby. Pracovní aktivity jsou realizovány v azylovém domě a v neziskových organizacích, které spolupracují s Azylovým domem Elim. Jedná se o údržbu zeleně, úklid sněhu, údržbu budov, pomoc při stěhování. Klientům je nabídnut rozsah hodin, který jsou ochotni odpracovat. Odměnu za vykonanou práci dostávají ve formě potravin a nealkoholických nápojů. Cílem pracovních aktivit je udržování a obnova pracovních návyků, smysluplné trávení volného času a snaha o zlepšení pohledu na problematiku bezdomovectví ze strany veřejnosti. Jako pozitivní přínos je uváděn pozitivní ohlas ze strany veřejnosti, zlepšení pracovních návyků a ochota k pravidelné účasti (Dobrá praxe, n.d.).

4.4.7 Pracovní aktivity klientů a veřejně prospěšné práce

Armáda spásy nabízí klientům Azylového domu v Šumperku, který je součástí Centra sociálních služeb, možnost účasti na pracovních aktivitách nebo veřejně prospěšných prací. Pracovní aktivity jsou realizovány formou dobrovolné účasti a probíhají v rámci Centra sociálních služeb. Klienti se podílí na údržbě zeleně a přilehlého okolí nebo pomáhají s údržbou budov. Veřejně prospěšné práce jsou formou pracovních aktivit a činností, za které jsou klienti finančně odměňováni a vstupují tak do pracovního poměru. Jedná se o pomocné práce, které jsou sjednávány s konkrétní organizací a klienti vykonávají přesně vymezené pracovní činnosti. Cílem je zlepšení a obnova pracovních návyků a uplatnění na pracovním trhu (Armáda spásy, n.d.).

5 Výzkumné šetření

V empirickém šetření se budu zabývat popisem a výsledky analýzy pracovních aktivit, které byly realizovány v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem mého výzkumu je vymežit a popsat přínosy pracovních aktivit, které jsou realizovány v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku. Prostřednictvím rozhovorů a pozorování, které jsem realizoval s klienty i sociálními pracovníky, zhodnotím, jaké konkrétní změny přináší pracovní aktivity do života klienta azylového domu.

5.2 Výzkumné otázky

Jako hlavní výzkumnou otázku jsem zvolil: Jaký význam představují pracovní aktivity pro klienty Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku?

Abych mohl na hlavní výzkumnou otázku odpovědět, musel jsem nejdříve nalézt odpovědi na vedlejší výzkumné otázky, které se zabývají motivací k účasti na pracovních aktivitách, jakou formou účast probíhala a jaký přínos pracovní aktivity mají pro účastníky. Otázky jsou sestaveny do takové podoby, aby bylo možné navzájem porovnávat výpovědi dvou skupin respondentů, kterými jsou klienti a pracovníci azylového domu.

5.2.1 Vedlejší výzkumné otázky

1. Co motivuje klienty azylového domu k účasti na pracovních aktivitách?
2. Jaká je forma účasti klientů azylového domu na pracovních aktivitách?
3. Jak vnímají a hodnotí pracovní aktivity klienti a pracovníci?

Vedlejší výzkumné otázky jsou zkoumány odděleně prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů a zúčastněného pozorování. Otázky polostrukturovaným rozhovorům byly sestaveny tak, aby jejich obsah pokryl všechna důležitá témata pracovních aktivit.

Respondentům byly předloženy otázky v rámci témat, jako jsou:

- Psychické uvolnění, odpočinek od každodenních starostí
- Nové zkušenosti a dovednosti pro klienty
- Motivace, dobrovolnost, odměna, smysluplnost
- Medializace, veřejnost

5.3 Výzkumná strategie

Vhledem k tomu, že metoda sběru dat je vedena formou polostrukturovaných rozhovorů a pozorování, rozhodl jsem se zvolit pro potřeby výzkumného šetření kvalitativní metodu, která mně umožní získat detailní data a komplexní pohled do života osobního života klientů a pohled na pracovní život pracovníků Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku.

Matoušek a kol. (2013) popisuje, že využití kvalitativních metod v rámci sociální práce je časté, protože nám tato metoda umožňuje využít ke zkoumání cíle slova jakožto hlavního komunikačního prostředku, jenž umožňuje objasnit výzkumné souvislosti a výsledky formou vyjádření příběhu, který přesně popíše události, místo, čas, pocity a souvislosti. *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu“* (Šedřová & Švaříček, 2007: 17).

5.4 Volba výzkumného designu – Případová studie

Hlavní úlohou případové studie je detailní prozkoumání a pochopení malého počtu zkoumaných případů. Hlavní podstatnou roli tvoří zachycení a sběr skutečných informací, které jsou jednotné. Výzkumník tyto informace získává pomocí rozhovorů, pozorování nebo získáním různých dokumentů, které mají úzkou souvislost s předmětem výzkumu. Jde o sběr velkého počtu dat, která se mohou týkat jednoho nebo několika málo jedinců (Švaříček & Šedřová, 2007).

5.5 Výběr výzkumného vzorku

Vzhledem k povaze a cíli výzkumu jsem k získání výzkumného vzorku použil metodu účelového výběru. Patton (in Miovský, 2006: 135) vysvětluje, že jde o výběr, ve kterém „na základě stanoveného kritéria cíleně vyhledáváme pouze ty jedince, kteří toto kritérium (nebo soubor kritérií) splňují a současně jsou ochotni se do výzkumu zapojit“. Na základě této metody jsem oslovil vedoucího pracovníka, který mně poskytl důležité informace o klientech Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku. Díky tomu jsem identifikoval a oslovil dlouhodobé uživatele azylového domu, jenž se angažuje v pracovních aktivitách. Takto zvolený výběr výzkumného vzorku je klíčový pro získání autentických výpovědí vztahujících se k pracovním aktivitám. K výběru respondentů z řad pracovníků azylového domu jsem taktéž použil metodu účelového výběru. Respondenty jsou sociální pracovníci, kteří jsou v současnosti zaměstnáni v azylovém domě a vedoucí pracovník. Všichni zmiňovaní pracovníci jsou různými způsoby zainteresováni v pracovních aktivitách.

Před samotným výzkumným šetřením jsem si předběžně stanovil, že oslovím s žádostí o účast na výzkumném šetření 8 osob. Vzhledem k celkové fluktuaci klientů azylového domu, průměrné roční účasti na pracovních aktivitách (10–12 osob) a odmítnutí z osobních důvodů, se nakonec výzkumného šetření zúčastnili 4 respondenti – tři muži a jedna žena. (K. Archel, osobní sdělení 2. ledna 2020). Podmínkou pro zařazení do výzkumu bylo, aby respondenti byli klienti, kteří se účastnili pracovních aktivit dobrovolně a využívali služby azylového bydlení nejméně šesti měsíců. Věk ani pohlaví nehrálo při výběru roli. Jména klientů nebyla ve výzkumném šetření použita. Jako označení jsem použil písmeno A, a pořadové číslo – A1, A2, A3, A4. Věk respondentů je od 56 do 68 let. S každým klientem jsem realizoval jeden rozhovor, který byl s jejich souhlasem nahráván na záznamové zařízení. Rozhovory byly vedeny v místnosti k tomu určené, ale také, pokud klient prováděl pracovní činnost, se rozhovor realizoval v přilehlé zahradě nebo v technické místnosti. Délka rozhovoru se pohybovala v průměru okolo 60 minut. Po přepsání zaznamenaného rozhovoru byl záznam smazán.

Ze strany pracovníků se výzkumného šetření zúčastnili tři sociální pracovníci a jeden vedoucí pracovník. Účast ze strany kompetentních pracovníků byla 100 %. Sociální pracovníky jsem

označil zkratkou SP1, SP2, SP3. Vedoucí pracovník byl označen jako ŘAD. Věková hranice u této skupiny se pohybuje od 28 let do 55 let. S pracovníky jsem uskutečnil jeden ústní rozhovor, který byl s jejich souhlasem také nahrán na záznamové zařízení. Délka rozhovoru s pracovníky byla v rozmezí 30 až 60 minut. U jednoho rozhovoru došlo k přerušení a zbytek rozhovoru byl uskutečněn v dalším termínu. Rozhovory se konaly na pracovišti v kancelářích jednotlivých pracovníků. Po přepsání zaznamenaného rozhovoru byl záznam opět smazán.

5.6 Metody sběru dat

Jako primární metodu sběru dat jsem zvolil u obou skupin techniku polostrukturovaného rozhovoru. Podle Švaříčka & Šed'ové (2007) je rozhovor metoda sběru dat, která je v rámci výzkumu nejčastěji využívána a nese označení jako hloubkový rozhovor, v anglickém znění jako in-depth interview. Takto pojatý rozhovor je většinou veden jedním výzkumníkem formou otevřených otázek, které nejsou standardizované a za cíl si kladou pochopit prostředí a danou situaci jedince nebo členů. V rámci výzkumu se uvádějí dva nejčastější typy rozhovoru, kterými jsou polostrukturovaný rozhovor a strukturovaný rozhovor. Miovský (2006) vysvětluje, že polostrukturované rozhovory jsou v nevýhodě oproti strukturovaným rozhovorům z důvodu větších nároků kladených na přípravu otázek a oblastí, jež budou využity při rozhovoru s respondenty. V případě, že je na otázku odpovězeno nejednoznačně, je doporučeno užívat inquiry, tedy dovysvětlení odpovědi respondentem. U polostrukturovaného rozhovoru je prioritou dodržet tzv. jádro interview, které označuje okruh otázek a témat, které si výzkumník stanovil jako prioritu v rámci rozhovoru. Výhodou je možnost pořadí otázek uzpůsobit aktuální situaci tak, aby bylo možné získat co nejvíce relevantních informací.

Druhou sekundární metodou výzkumné sondy je přímé pozorování, které mi bylo umožněno při realizaci pracovních aktivit v areálu Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku. Pracovních aktivit a pozorování společně s klienty azylového domu jsem se zúčastnil čtyřikrát, vždy v rámci svých časových možností. Délka účasti byla v každém případě individuální. Většinou se jednalo o 1,5 – 2 hodiny. Z mé strany se jednalo většinou o zúčastněné pozorování, kdy jsem se sám aktivně zapojil do pracovních aktivit, abych lépe poznal zúčastněné klienty a navázal tak bližší vztah pro další výzkumné kroky. Forma pozorování byla ještě možná v rámci dvou volnočasových aktivit, které jsem osobně

zrealizoval pro klienty azylového domu během celého období mého působení v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku. Další příležitostí, kdy jsem mohl využít pozorování, bylo při společenské události – vánoční jarmark v Jeseníku, kde jsem společně s klienty azylového domu pro muže a ženy prodával charitativní punč. Autoři Švaříček & Šed'ová (2007) popisují zúčastněné pozorování jako soustavnou a dlouhotrvající promyšlenou aktivitu, při které se sleduje aktivita zkoumaného vzorku přímo v terénu s cílem odhalit a prezentovat sociální život a děj.

Souhlas s provedením výzkumného šetření mně byl udělen ředitelem Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku. Všechny respondenty jsem oslovil osobně během mého působení v azylovém domě (super vidovaná odborná praxe, dobrovolnictví) a rozhovory proběhly po vzájemné domluvě na smluveném místě, které nejvíce vyhovovalo respondentům. Vzhledem k tomu, že se jednalo z mé strany o vůbec první realizaci výzkumné sondy, byl sběr dat časově náročný a vyžadoval pečlivou přípravu nejen po technické stránce.

5.7 Etické problémy a způsob jejich řešení

Ve výzkumné části získává badatel informace a údaje, které jsou pro každého respondenta velmi citlivé, a mnohdy respondenti vyjadřují obavu o ztrátu anonymity. Před samotným procesem získávání dat je důležité podrobně seznámit každého respondenta s cílem celé práce, ujistit ho, že získané informace budou použity pouze pro daný výzkum, vyžádat si jeho písemný souhlas a také představit sebe samého, aby měl dotazovaný možnost poznat badatele po lidské stránce. Získání důvěry hraje podstatnou roli při navazování vztahu, pokud bychom vzbuzovali u respondenta nedůvěru, může to ovlivnit celé výzkumné šetření. Nedílnou součástí etické dimenze je i projev důvěry a respektu k institucím a organizacím, ve kterých se výzkum odehrává, a také k jejich zaměstnancům. (Švaříček & Šed'ová, 2007)

5.8 Případová studie – životopisy respondentů

V případové studii uvedu životopisy respondentů vycházejících z rozhovorů a účastněného pozorování.

5.8.1 Respondent A1

Respondent A1, muž, 60 let, pochází z Ostravy, z úplné rodiny. Má dva sourozence, se kterými v současnosti neudrhuje pravidelný kontakt. Je vyučený v elektrotechnickém oboru – středoškolské vzdělání. Tuto profesi v současnosti nevykonává. Několik let žil v USA a Velké Británii, kde pracoval na různých pozicích jako například pracovní předák, technik, ošetřovatel nemocných osob a formou vedlejší činnosti nabízel překladatelské služby nově přichozím pracovníkům, kteří neuměli anglicky. V současnosti nemá pravidelné zaměstnání a vzhledem k jeho dlouhodobému pobytu v zahraničí nemá dostatečné sociální zázemí – přátele nebo rodinu, kteří by mu mohli pomoci s přechodným bydlením. Po návratu ze zahraničí bydlel několik měsíců u nemocného kamaráda, kterému pomáhal formou ošetrovatelské péče a také s chodem domácnosti. Po příchodu rodinného příslušníka ze strany kamaráda musel přechodné bydlení opustit a využít bydlení v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku.

Respondent je velmi komunikativní, má velmi dobrý všeobecný přehled o veškerém dění, dokáže si udržet nadhled, má vynikající jazykové znalosti – plynule ovládá anglický jazyk slovem i písmem. Přestože se nachází ve vyšším věku, neztrácí naději a nerezignuje na současný stav. Je vitální, empatický, se sklony k pomoci druhým. Nemá sklony k nadměrnému a pravidelnému užívání alkoholu a jiných návykových látek kromě kouření cigaret. Vzhledem k jeho povaze a předešlým zkušenostem ze zahraničí má zájem pracovat jako ošetřovatel osob, které nejsou soběstačné. Realizovat se v oboru, ve kterém se vyučil, nemá podle něho smysl, protože v současnosti se používají nové metody a technologie je na daleko vyšší úrovni a musel by absolvovat školení, které je pro něj v současnosti již náročné.

5.8.2 Respondent A2

Respondent A2, muž, 56 let, pochází z malé vesnice nedaleko města Javorník v okrese Jeseník. Pochází z úplné rodiny z 11 dětí. V současnosti má již jen 7 sourozenců, se kterými udržuje blízký kontakt, a několikrát do roka se setkávají. V mládí studoval obor traktorista – mechanizátor, který ale nedokončil. Od svých 16 let pracuje prakticky bez dlouhodobého přerušení až do současnosti. Jeho osobní život je poznamenán rozpadem manželství, které zapříčinilo ztrátu primárního bydlení. Svépomoci si dokázal po rozvodu

zajistit druhé bydlení, avšak bylo pouze dočasné. Z důvodu restrukturalizace bytového fondu začala obec, vlastník zmíněného bydlení, stávající byty nabízet k prodeji. Na koupi nemovitosti neměl respondent A2 dostatek financí a musel bydlení opustit. Přejícnou dobu bydlel v zahrádkářské kolonii. Tato situace byla ale neúnosná, proto musel vyhledat pomoc v Jeseníku, kde získal bydlení v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku. Jeho rodinný příslušník mu nedávno nabídl možnost bydlení, ale vzhledem k tomu, že se jedná o bydlení v jiném městě, tak nabídku prozatím odmítá, protože by měl problémy s dopravou do současného zaměstnání, které je pro něho stejně důležité jako bydlení. V současnosti má respondent A2 zdravotní problémy, které ho limitují v pracovní činnosti. Trpí nemocí z povolání (onemocnění dýchacího ústrojí), která je zapříčiněna dlouholetou prací v kamenolomu. V současnosti usiluje o invalidní důchod a finanční kompenzaci od bývalého zaměstnavatele z důvodu vzniku nemoci z povolání. I přes tento hendikep je klient velmi aktivní, nápomocný, dobrosrdečný, na první dojem působí velice sympaticky a neustále, i přes zdravotní omezení, vyhledává různé pracovní aktivity. Nemá sklony k nadměrnému užívání alkoholu ani jiných návykových látek kromě cigaret, které ale kvůli onemocnění musel omezit. Jedná se o člověka, který má běžné životní návyky, udržuje kontakt s rodinou, přáteli a snaží se o změnu ve svém současném životě. Jeho primárním cílem je získání vlastního bydlení. Momentálně je zaměstnaný jako pracovník údržby na obecním úřadě v přilehlé obci města Jeseníku. Zaměstnání má zajištěné po dobu 10 měsíců v roce. Zbylé dva měsíce je zaregistrován na Úřadě práce ČR.

5.8.3 Respondent A3

Respondent A3, žena, 60 let, narodila se v Brně, kde žila do dospělosti. Má sestru a pochází z úplné rodiny. S rodinou neudrhuje stálý kontakt. Je vyučena brašnářkou a po studiu pracovala několik let v Prostějově. Později se přestěhovala do Jeseníku. V současnosti je dlouhodobým klientem Azylového domu v Jeseníku. Jako poslední zaměstnání uvádí Zahradu 2000, kde pracovala v prádelně. Vlivem osobního selhání byl pracovní poměr ukončen a momentálně je nezaměstnaná v evidenci Úřadu práce ČR. Osobně vyvíjí aktivity spojené s hledáním nového zaměstnání. Její zdravotní stav je relativně uspokojivý, nemá žádné zásadní problémy, které by ji limitovaly při získání nového zaměstnání. Respondent A3 je velice komunikativní, nemá problém se orientovat v novém prostředí, má kladný vztah k lidem a má velice rád zvířata. Umí si stát za svými názory. Dle

vlastních slov je velice zručná, má bohaté pracovní zkušenosti a nebojí se žádné práce. Dále uvádí, že je samostatná, dobrovolně se angažuje v činnostech, které souvisí s provozem a údržbou azylového domu a má kladný vztah s pracovníky azylového domu. Nemá sklony k těžkému užívání alkoholu a návykových látek. V ojedinělém případě došlo k osobnímu selhání po požití alkoholu, ale dokázala se z tohoto selhání poučit a má schopnost vlastní sebereflexe – uvědomění si vlastní chyby. Jejím hlavním cílem je mít co nejdříve vlastní bydlení, osamostatnit se a najít si nové stabilní zaměstnání.

5.8.4 Respondent A4

Respondent A4, muž 68 let, rozvedený, pochází z Rýmařova z úplné rodiny. Do předškolního věku žil s celou rodinou v Rýmařově a poté se přestěhovali do Mikulovic, kde žil dále i s manželkou až do rozvodu. Má čtyři sourozence, se kterými udržuje jen příležitostný kontakt. Má dvě děti, syny, kteří žijí v jiném městě. Kontakt udržují relativně pravidelný, ale osobně se nevidají. Veškerá komunikace je realizována telefonním spojením. Je vyučený jako zedník a touto prací se živil téměř celý svůj život. Po rozvodu nastala krize, kterou nedokázal vlastními silami dlouhodobě řešit, a vzhledem k vyššímu věku se situace vyhrotila až do úplné ztráty bydlení. Následně přijal nabídku dočasného bydlení v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku. I přes vysoký věk má zájem se osamostatnit, získat vlastní menší bydlení a disponuje našetřenou peněžní hotovostí, kterou by použil na vybavení v novém bydlení. V současnosti je respondent zaměstnán v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku jako obsluha kotelny. Momentálně si vyřizuje žádost o starobní důchod. Pokud mu bude přiznán a bude uživatelem azylového bydlení, bude chtít nadále pracovat jako obsluha kotelny. Na svůj věk je velice pracovitý, spolehlivý, vitální a rád se účastní, pokud mu to čas a zdraví dovolí, dobrovolných činností v rámci azylového domu. Volí spíše samostatnou práci, ale nedělá mu problém zapojit se i do skupinové práce. Zdravotní stav je k věku respondenta přiměřený, netrpí žádným závažným onemocněním.

5.9 Představení pracovních aktivit

Pracovní aktivity v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku, jak již bylo uvedeno v teoretické části, se realizují v několika formách. U všech respondentů z mého výzkumu, se jednalo vždy o dobrovolnou účast, která byla častá, ale neměla pravidelnou podobu.

Způsob organizování pracovních aktivit byl individuální. Vždy záleželo na konkrétní činnosti. V případě stěhování knihovny nebo prací na zahradě, které byly velkého rozsahu, se činnost domlouvala dopředu, byla organizovaná ze strany pracovníků azylového domu. Pokud se jednalo o drobné práce na zahradě nebo v areálu azylového domu, tak respondenti vykonávali pracovní aktivity individuálně, podle svých možností a s přihlédnutím na aktuální počasí. Co se týká pracovních aktivit na zahradě a v azylovém domě, tak ty probíhají většinou od jara do podzimu. Pracovní aktivity spojené s údržbou – odklizení sněhu, listí, dřevní štěpky, stěhování apod. jsou vykonávány podle aktuální potřeby. Na zahradě se jedná většinou o pracovní aktivity spojené se zahradnickou prací – údržba ovocných stromů, odstraňování náletu, sekání trávy, pěstování ovoce či zeleniny nebo se jedná o odklízecí a jednoduché stavební práce spojené s údržbou zahradních chatek. Další forma pracovních aktivit je spojená s údržbou budovy a přilehlého okolí, stěhování nebo uskladnění topného materiálu pro kotelnu. Dále se může jednat o pracovní aktivity, které respondenti vykonávají mimo areál azylového domu, jako příklad mohu uvést stěhování knihovny.

6 Výsledky výzkumu – otevřené kódování

Jako metodu zpracování a analyzování dat jsem zvolil otevřené kódování, kterou popisují Švaříček & Šedřová (2007) jako všestranný a účinný nástroj, díky němuž můžeme zahájit analýzu dat. Dále uvádí, že na základě své jednoduchosti se otevřené kódování, jako metoda, stala hojně užívanou technikou v rámci kvalitativních studií.

V první fázi jsem se zaměřil na rozdělení analyzovaného textu, tj. přepsaného polostrukturovaného rozhovoru, na jednotky. Jednotkami byly v některých případech jen slova a někdy části vět. Každou takto vytvořenou jednotku jsem označil jedinečným kódem. Kódů postupně přibývalo a v tomto momentu jsem začal mít problém s jejich utříděním, tak abych si udržel neustálý přehled. Komplikace v této části nastala i z toho důvodu, že jsem paralelně vytvářel kódy a následné kategorie pro *skupinu klienti* a *skupinu sociální pracovníci*. Přesně se potvrdilo to, co uvádí autoři Švaříček a Šedřová (2007), že během rozboru můžeme získat desítky nebo stovky kódů. Problém jsem vyřešil tím, že jsem si vytvořil dvě nezávislé pracovní tabulky, do kterých jsem si zaznamenával všechny kódy. Tím se mi vše zpřehlednilo a utříbilo. Po vytvoření všech kódů jsem začal pracovat na kategorizaci obou skupin. Kategorizace byla v mém případě náročnou cestou při analýze dat. Nikdy jsem takto nerealizoval třídění dat a bylo pro mne náročné, vzhledem k velkému počtu kódů, vytvářet jednotlivé kategorie, tak abych docílil pestrosti kategorií, jež budou označovat důležité části získaných dat. Autoři (tamtéž, 2007), upozorňují na častý jev, kterým je rekombinace stávajících kategorií a kódů.

K rekombinaci jsem musel několikrát přistoupit. Jedná se o postup, který je náročný na udržení pozornosti, dokonce jsem se několikrát v jednotlivých rekombinacích ztratil, což mělo za následek časové zdržení. Pozoruji ale i přínos rekombinací, kterým pro mne je postupné získání osobního přehledu o jednotlivých kategoriích. Dalším krokem bylo, že jsem oběma skupinám vytvořil samostatné hlavní kategorie určené k rozboru v bakalářské práci, které jsem doplňoval úryvky, aby bylo možné následně porovnávat jednotlivé pohledy respondentů obou skupin. Jedná se o úryvky z rozhovorů, pozorování a získaných materiálů. Na jejich zpracování jsem použil techniku „výkladu karet“. Podstatou této techniky je opětovné převyprávění témat z kódování a kategorizování. Díky své jednoduchosti se jedná o nejčastěji užívanou techniku. Výhodou této techniky je, že do výsledného rozboru není

nutné zakomponovat všechny vytvořené kategorie, ale jen ty, které mají úzké souvislosti s výzkumnými otázkami (Švaříček & Šed'ová, 2007).

6.1 Rozbor hlavních kategorií

Jako hlavní kategorie jsem zvolil:

- Motivace účastnit se pracovních aktivit
- Účast klientů na pracovních aktivitách
- Přínos pracovních aktivit

6.1.1 Motivace účastnit se pracovních aktivit

V této kategorii se zaměřím na objasnění příčin, které vedou klienty k účasti na pracovních aktivitách. Nejčastějším důvodem, proč se klienti účastní dobrovolných aktivit, je uspokojení vnitřních potřeb, které se nazývají motivací. Plháková (2004) uvádí, že motivace je soubor motivů, které obvykle rozvíjí intenzivnější činnosti za účelem změnit současný neuspokojivý stav nebo dosažení příznivějších podmínek.

V azylovém domě je veliká věková různorodost klientely a každý klient se staví k aktuální životní situaci rozdílně. U někoho převládá rezignace, zdravotní omezení nebo nezájem, jakkoliv se rozvíjet nebo zapojovat do různých aktivit. *„Část klientely je rezignovaná s malým zájmem o cokoli, případně se závislostí např. na alkoholu, drogách. U této části osob je pak někdy negativní postoj k čemukoli součástí celkového nastavení osobnosti.“* [ŘAD; 183-185] Oslovenými respondenty jsou lidé staršího věku, kteří celý život aktivně pracovali, mají zaryté pracovní návyky, které je nutí i přes současnou životní krizi neustále vyvíjet fyzickou aktivitu. *„Prostě já jsem se nudil, já jsem byl strašný blázen. Já jsem makal a makal. [A2; 106-107] Furt jsem byl zvyklý dělat. Jako, radši si jdu pryč, není špatně tady, ale nebaví mě to tady, nebudu tady ležet, furt jako. Jak jednou sednete, tak se to všechno zastaví.“* [A2; 117–118] Respondent se vyjadřuje, že mu není přirozené trávit všechnen volný čas na pokoji a nic nedělat. Při rozhovorech mně respondenti často dávali najevo, že kromě potřeby neustále něco dělat mají z vykonané činnosti i dobrý pocit: *„No tak já musím něco dělat, jak nic nedělám, tak mi není dobře. Musím něco dělat a jsem rád, že jsem mohl pomáhat a pracovat.“* [A2; 162–163]

Pohled na aktivní trávení volného času potvrzuje i jeden ze sociálních pracovníků, který uvádí: „Někteří klienti pomáhali i proto, že jsme je za vykonanou práci odměnili potravinami ze sbírky nebo z potravinové banky, jiní zase byli rádi, že mohou strávit čas jiným způsobem než jen sedět na pokoji.“ [SP2; 92–94] Respondent (klient) při rozhovoru vypráví, že má rád aktivitu na zahradě, protože byl takto veden od malička, kdy trávil čas u prarodičů, kteří měli statek a zemědělství a pěstování ovoce a zeleniny bylo jejich pravidelnou náplní. Díky těmto životním zkušenostem si respondent vytvořil pozitivní návyky, jak trávit volný čas. [A3; 66–69, 133–134 [A3; 66–69]

Respondent – sociální pracovník uvádí, že: „Když jsou v jiném prostředí, ve kterém necítí ten svůj dosavadní stav, tak se uvolní a mnohem lépe komunikují. Jsou otevřenější.“ [SP; 227–28] Tento komentář mohu potvrdit vlastní zkušeností, kdy během mého pozorování, které proběhlo na vánočních trzích, na kterých organizace Boétheia SKP prodávala charitativní punč a klienti pomáhali ve stánku, jsem registroval jejich upřímnou radost z prožití atmosféry, z kontaktu s širokou veřejností a zmiňovanou uvolněností. Byla patrná potřeba sounáležitosti, která je opakem odloučení. Motivací v tomto případě byla možnost klientů vykonat pracovní aktivitu, a přitom prožít pocity sounáležitosti, kterých se jim mnoho nedostává.

Potřeba kontaktu s okolním světem, širokou veřejností, je pro osoby bez domova stejně důležitá jako pro člověka, který žije normálním životem. Tato potřeba byla jednou z motivací, která stála za dobrovolnou účastí klientů azylového domu při stěhování městské knihovny do nových prostor. „*Ti chlapi nosí, pracují, takže to odsýpá, oceňuji jejich pracovní nasazení. V knihovně je nás pět žen, takže je to pro nás velká pomoc,*“ řekla Eva Pavlíčková, pracovnice městské knihovny (Krňávek, 2019). V týmu dobrovolníků byla klientka žena. „*Zavolali mě, a tak jsem přišla, není to těžká práce, nosím prázdné krabice. Když jsem mohla, šla jsem pomoci,*“ řekla. Ostatní členové party z azylového domu Boétheia se k této dobrovolné akci vyjádřili podobně. „*Zapojili jsme se minimálně už proto, že je to dobrý skutek*“. Jedním z dobrovolníků byl i zaměstnanec azylového domu. „*Lidi nebyl problém sehnat, přihlásili se sami dobrovolně,*“ sdělil. „*Tam to bylo pěkně nachystané. Ženské, paráda. Pokecal jsem, dali nám kávu.*“ [A2; 224–225] Na otázku, jestli je někdo za pomoc pochválil, respondent odpověděl: „*Oni, no no, strašně hodně. Byli úplně nadšeni, že to bylo rychle udělané, že se to dalo stihnout. Já jsem byl spokojený taky.*“ [A2; 228–229]

Respondent při popisu této pracovní aktivity zářil spokojeností a hrdostí nad vykonanou prací a bylo vidět, že mu kontakt s veřejností přinesl příjemné zážitky, které byly naplněné uznáním a sounáležitostí.

6.1.2 Účast klientů na pracovních aktivitách

Zde rozkryji, jak často a z jakých důvodů se respondenti účastní pracovních aktivit, jaké jsou jejich možnosti v rámci pravidelné účasti a jakým způsobem je aktivity oslovily. Pohled na účast a formu realizace pracovních aktivit je doplněn o výpovědi respondentů z řad sociálních pracovníků.

Účast respondentů na pracovních aktivitách byla u respondentů individuální. Někteří respondenti se účastnili pravidelně a často, u některých byla účast méně pravidelná a odvíjela se od jejich momentální situace. *„Jo to bylo skoro každý den. Každý den, dvě hodiny. No to jsem chodil nahazovat ty odřezky do kotelny, zahradu jsem dělal, sekal jsem trávu, prostě, jako odvážel jsem popelnice, odpady, co tady byly, jsem vozil do technických služeb. Že a prostě furt jsem byl to. Vždycky jsme to posekali, pouklízeli prostě.“* [A2;27–32, 41] Respondent A2 se veškerých aktivit účastnil dobrovolně a bez jakéhokoliv nároku na odměnu. Z jeho výpovědi je patrné, že měl veliký zájem o účast na pracovních aktivitách. Na otázku, jak často a jestli mu byla nabídnuta nějaká odměna, odpověděl, že: *„Ne ne, to jsem dělal zadarmo.“* [A2; 42] Další respondent nedokázal přesně popsat, jak dlouho se již účastní pracovních aktivit, jeho vyjádření bylo neurčité. *„Ale já na té zahradě dělám furt, ale já to neregistruju. Mě to baví. Prakticky to bylo od začátku. Jak vidím někde trávu, tak já jdu něco dělat.“* [A3; 79–81] Respondent A1 uvádí, že jako důvod účasti byla možnost kontaktu s pracovníkem: *„Viděl jsem třeba, že tam je ředitel sám, tak jsem šel a dali jsme se do řeči.“* [A1;65] Jindy projevil zájem o samostatnou činnost: *„Anebo jsem šel do zahrady prostě sám, třeba jak na ty jablka.“* [A1; 69–70] V dalším případě oslovil jiného klienta a společně šli na zahradu. *„Nějaký smysl to má i pro druhé. Já jsem třeba namotivoval starší klientku, aby tam šla se mnou.“* [A1; 79–81]

K otázce účasti a smysluplnosti se vyjadřuje respondent A4, který se pravidelně, ač měl zájem, neúčastnil, protože do příchodu nového ředitele se pracovním aktivitám nikdo pravidelně nevěnoval a jeho účast byla později ovlivněna i prací v kotelně. V současnosti je jeho názor na pravidelnost pracovních aktivit spíše skeptický. Není přesvědčen, že se podaří

oslovit klienty, kteří by pravidelně vykonávali jakoukoliv pracovní aktivitu. [A4] Jako protiváha tomuto názoru může posloužit vyjádření vedoucího pracovníka, který při rozhovoru uvedl, že pracovní činnosti klientů a jejich forma je přítomna od samotné existence azylového domu. „*Jen se mění v čase paradigma, jakým způsobem tyto činnosti zakomponovat do práce s klientelou.*“ [ŘAD; 52–53] U většiny respondentů se projevuje snaha neustále vyvíjet činnost, která jim umožní změnu prostředí, nebo vykonávat činnost, na kterou byli zvyklí, ale které se jim díky současné životní situaci nedostává. Respondenti odpovídali na otázku vztahující se k důvodům účasti podobně: „*Spíš, že mně to baví. Vždyť já jsem tu měla i rajčátka, vypěstované. Já jsem zvyklá, protože můj otec pěstoval citróny, pomeranče.*“ [A3; 85–86] Z rozhovorů s respondenty (klienty) vyplývá, že o pracovní aktivity mají nadále zájem. „*Pokud mi to zdraví dovolí a budu tady, tak není vůbec problém.*“ [A1; 72] Všichni respondenti se při dotazování vyjádřili, že se dalších aktivit zúčastní. Se sociálními pracovníky v tomto duchu komunikace a vztahy fungují. Důvody účasti jsou u každého respondenta individuální. Někteří respondenti se budou angažovat samostatně z důvodů změny prostředí, možnosti trávení volného času na zahradě a údržby areálu.

Spolupráce klientů a pracovníků se odehrávala v různých podobách. Jednalo se o aktivity spojené s revitalizací zahrady, výstavby venkovního posezení nebo společného pěstování zeleniny v přilehlé zahradě, kterou dostal azylový dům do užívání. Respondent pěstoval v malém množství zeleninu společně s vedoucí pracovnící kuchyně. „*My jsme tam měli nasazený rajčata. Vyrostly nám rajčata.*“ [A3; 158–159] Respondent A3 si také pochvaluje spolupráci s vedoucím pracovníkem, který se podle jejich slov často aktivně účastnil pracovních aktivit: „*To je díky právě spolupráci s ředitelem, co jsme zorganizovali spolu. On řekl, že to máme udělat a my jsme to spolu udělali. A on se taky aktivoval. Sekal trávu, pomáhal. Já jsem třeba, když ořezal stromy, tak já jsem to rozstříhala a on to nechal pak odvézt. Takže ta spolupráce byla vynikající.*“ [A3; 151–154] Respondent (sociální pracovník) uvádí: „*Vždy se našlo několik jedinců, kteří jsou rádi za jakoukoliv činnost být aspoň na chvíli, nějak platní.*“ [SP1; 9–10] Osobně přesvědčil několik klientů, aby se společnými silami pokusili vybudovat venkovní posezení. „*Loni v létě, kdy si klienti upravovali část pozemku na posezení, jsme společně vytvořili ve srázu vedle kotelny prostor, kde si mohou klienti v klidu posedět a na grilu, který je k dispozici, ugrilovat nějaké maso.*“ [SP1; 24–26]. U výše popsané pracovní aktivity jsem měl možnost být jednou osobně. Při pozorování jsem registroval uvolněnou atmosféru a příjemný vztah mezi klienty a pracovníky, kteří

se navzájem doplňovali a jeden ze zúčastněných klientů, díky předchozím pracovním zkušenostem z oblasti kamenictví, obohatil všechny o přínosné poznámky a bylo na něm zřetelně vidět, že ho práce baví. Prací se účastnili klienti, kteří nejsou respondenty tohoto výzkumu a účastnili se jen této akce. Další respondent (sociální pracovník) se o této pracovní aktivitě zmínil při rozhovoru, kde popisuje vztah mladších klientů k pracovním aktivitám: „*Mají raději spíš krátkodobé projekty, které rychle přinesou viditelné výsledky, zpravidla tím sledují získání nějaké neobvyklé výhody. Příkladem je výstavba altánku s grilem.*“

Svou účast na pracovních aktivitách s klienty popisuje další respondent (sociální pracovník), při stěhování knihovny: „*Také jsem se zúčastnil stěhování knihovny a několikrát jsem se zúčastnil prací na zahradě.*“ [SP2; 45–46] K tomu dodává, že forma účasti by měla být vždy dobrovolná, žádné striktní nařízení, protože tím by se u klientů vytratila radost a chuť. [SP2; 50–51] Dále je přesvědčen, že správnou motivací ze strany sociálních pracovníků je možné přesvědčit více klientů k účasti na pracovních aktivitách. [SP2] Kromě oslovení k účasti volnou formou jednotlivého klienta, jsou k účasti ke konkrétním činnostem oslovováni při pravidelných setkáních s klienty, které probíhá jednou měsíčně. Následně se konkrétní zájemci individuálně domlouvají se sociálními pracovníky. Další respondenti (sociální pracovníci) se také účastní pracovních aktivit, ale z jejich strany se ne vždy jedná o pravidelnou účast. Jejich úloha bývá často spojená s plánováním, zprostředkováním vybavení a zprostředkováváním informací dalším klientům. [SP3] Respondent (sociální pracovník) jako příklad uvedl, že jeho forma pomoci je založena spíše na přípravě, organizaci a osobních rozhovorech s klienty za účelem: „*pokoušet se zvýšit motivaci, nabízet možnosti, společně „snít“ o výsledcích. Na práci samotné se ale přímo nepodílím, netrhám jablka a nebetonuju. Ne že bych nechtěl, většinou není prostor. Výjimečně jsem něco pomáhal stěhovat apod.*“ [SP3; 92–93] Vedoucí pracovník uvádí, že v současnosti není pravidelnost pracovních aktivit prioritou azylového domu, protože se pracovníci musí věnovat přípravám a zpracovávání žádostí k projektům, které jsou momentálně důležitější. K tomu ale dodává, že je do budoucna „*potřeba zaměřit se na metodické uchopení, přičemž metodiku bude třeba neustále „živě“ aktualizovat a zvýšení kompetencí pracovníků, hlavně ve schopnosti přirozeně motivovat a komunikovat.*“ [ŘAD; 144–147] Dalším faktorem, který může v budoucnu ovlivnit realizaci pracovních aktivit je strategický plán organizace Boétheia SKP, a to založení sociálního podniku, který by umožnil klientům plnohodnotné zaměstnání. Pracovní aktivity mohou sloužit „*jako pomůcka předvýběru vhodných klientů*

k možnému zaměstnání. Těž jako prostor k ověření nebo výuce potřebných dovedností, poněvadž je uvažován sociální podnik zaměřený na údržbu zeleně a management CHKO.“
[ŘAD; 95–96, 138–141]

6.1.3 Přínos pracovních aktivit

Hlavním cílem pracovních aktivit realizovaných v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku je pozitivní přínos pro zúčastněné klienty. V závěrečné kategorii odkryjí u obou skupin respondentů ty nejvýznamnější přínosy.

I přes to, že se pracovních aktivit účastní nižší počet účastníků, vnímají respondenti z řad sociálních pracovníků jejich přínos pozitivně. Respondent (sociální pracovník) uvádí, že u některých klientů, kteří dosáhli vyšší věkové hranice, se jedná z důvodu nízkých příjmů a zdravotního omezení o jedinou možnost, jak se mohou alespoň částečně věnovat svým koníčkům a zájmům. K tomu dodává, že pracovní aktivity mají význam i po stránce psychické a fyzické. *„Drobné práce na zahradě vedle utužování fyzického zdraví přináší příležitost odpočinout si od přeplněných prostor AD.* [SP3; 13–17] Tento názor potvrzuje klient A2, který při rozhovoru poukazuje, že pro něho jsou pracovní aktivity přínosem z důvodu uspokojení vrytého návyku neustále pracovat, ale i proto, že si může *„vyvětrat hlavu“* [A2]. Při mé účasti na zahradě, kdy jsem se osobně zapojil do pracovní činnosti, bylo na klientech vidět, i přestože se jednalo o namáhavou práci, zjevné uvolnění. Při odpočinku, když jsem se dal s účastníky do řeči, mně sami potvrdili, že i když je to těžká práce (řezání stromů, odnášení větví, odstraňování náletů), jsou spokojeni, protože si mohou psychicky odpočinout od nepříjemných záležitostí spojených s životní situací, které je často provází. Je to pro ně i místo, kde se mohou na relativně velké ploše samostatně nebo ve skupinkách věnovat svým zálibám, nejsou nikým rušeni a mají prostor pro svou seberealizaci anebo zmiňovaný odpočinek. [Záznam z pozorování; 26.9.2019] Vedoucí pracovník je toho názoru, že přínosem pracovních aktivit může být: *„trávení volného času, možnost být v kontaktu s ostatními a samozřejmě jak se naučit něco nového, dělat něco v čem spatřují smysl nebo podílet se na úpravě okolního prostředí. Nesporně též mají vliv na sebehodnocení a sebevědomí dotyčného.“* [ŘAD; 176–179].

Pracovní aktivity hrají důležitou roli v otázce udržení pracovních návyků. V případě možnosti získání nového zaměstnání je vždy výhodné být v určitém udržovacím pracovním režimu,

který usnadní počáteční období v novém zaměstnání, zvláště pokud se jedná o manuální práci. „Většina našich klientů má totiž problém naučit se pracovní návyky a jakékoliv jejich zapojení vnímám velmi dobře a pro každého z nich může být, právě tím krokem vpřed“. [SP1; 11–13] Správný úsudek respondenta SP1 se potvrzuje v konkrétním případě u respondenta A2, který se aktivně účastnil dobrovolných pracovních aktivit, a na základě pozorování jeho pracovitosti bylo vedoucím pracovníkem potvrzeno obecnímu úřadu, že se jedná o dlouhodobě spolehlivou a pracovitou osobu. „*Jak jsem nastoupil na obecní úřad, tak telefonovali do azyláku. Jak jsem tu byl a jak jsem na tom, no. No prodloužili mi to do ledna, jako jedinému. Makal jsem no.*“ [A2; 168–170] „*Hlavně, že mně dal azylák doporučení na obec.*“ [A2; 233–237] V tomto případě se ukázalo, jak významně mohou pracovní aktivity pomoci klientovi udržet si nové zaměstnání. Pracovní aktivity hrají důležitou roli i při získání nových dovedností. U respondenta A2 se účast na pracovních aktivitách projevila tím, že se naučil pracovat s křovinořezem a se sekačkou na trávu, a jak sám dokládá: „*To jsem se naučil tady, no, pak se sekačkou, pak jsem začal dělat v České Vsi s velkou.*“ [A2; 129–134]

Při rozhovoru s respondentem (sociální pracovník) jsme narazili na důležitou část, která se týká využití pracovních aktivit, jak trávit smysluplně volný čas. Respondent (sociální pracovník) uvádí: „*Klienti mají zájem o mnohem širší paletu aktivit, než jaké nabízíme. Chtějí malovat, vyřezávat věci ze dřeva, něco stavět, svařovat, opravovat. Není kde a není z čeho. Není, kdo by poradil, jak takové činnosti správně dělat.*“ [SP3; 79–81] Z výpovědí respondentů (klienti) během pozorování mohu potvrdit slova respondenta (sociální pracovník), že by klienti přivítali existenci pracovních dílen, ve kterých by mohli vyrábět různé výrobky, opravovat si vlastní věci a mít možnost tvořit. Vedoucí pracovník se při osobním setkání vyjádřil, že v současnosti organizace Boétheia nemá dostatečné prostory, kde by mohli zmiňované dílny být, a realizace takových to dílen je náročná na finanční a lidské zdroje. Z rozpočtu organizace by je nebylo možné v současnosti financovat. [ŘAD]

Pracovní aktivity mohou mít význam i v tom smyslu, že účastníkovi umožní získat nenárokovou odměnu ve formě potravin nebo oblečení, které má azylový dům k dispozici ze sbírek nebo potravinových bank. „*Pracovní aktivity přináší materiální výhodu, klienti sklídí ovoce, které si dál zpracují a ušetří za jídlo.*“ [SP3; 19–21] Jako odměnu formou

přebytků ze zahrady zmiňuje respondent (klient) v rozhovoru, kdy při otázce k smysluplnosti pracovních aktivit mluví o tom, že jako forma odměny může být sbírání jablek, které se uloží do sklepa a jsou k dispozici ke konzumaci i pro ostatní klienty. [A1; 58–59]

Pozitivní přínos se objevuje při zvládnání samostatné práce. „Klienti, jakmile aktivitu vyzkoušejí a rozhodnou se pokračovat, jsou v těchto aktivitách zcela samostatní a vystačí si pouze s poskytnutím materiálu a vybavení.“ [SP3 21] Sami respondenti (klienti) v rozhovorech potvrzují svou samostatnost při pracovních aktivitách na zahradě. Všichni respondenti dokázali během krátké chvíle samostatně pracovat a nebylo potřeba je neustále nebo pravidelně kontrolovat.

Přínosem pracovních aktivit je i to, že respondenti (klienti) sami vnímají, jak zřetelně lze vidět jejich výsledky práce, konkrétně na zahradě, která během minulého roku díky nim doznala velkých změn. Jsou hrdí náležitě, na jejich odvedou práci. Hrdost a dobrý pocit přináší do jejich života pozitivní změny. Při každém rozhovoru s respondenty jsem každému položil otázku „*Jestli vnímají, jakou změnou od začátku roku prošla celá zahrada?*“ Všichni respondenti jednoznačně odpověděli, že jsou si vědomi změna uvědomují si svou zásluhu na výsledku.

Přínos pracovních aktivit nemusí být u klientů zřetelný hned po vykonání jedné určité činnosti, ale může se projevit až odstupem času. Takový projev prožitků, který se odehraje zpětně, může mít u účastníků hluboký význam v rámci vnímání své potřeby a seberealizace. Všichni respondenti mají dodnes hezké vzpomínky na stěhování městské knihovny. Zaměstnanci byli velice potěšeni a vyjádřili veliké díky za pomoc, pracovitost a ochotu. Tyto okamžiky vyvolávají upřímné pocity sounáležitosti a hrdosti.

Přínosem je také medializace, díky čemuž se o pracovních aktivitách dozvídá veřejnost, u které v současnosti převládá spíše negativní názor na osoby bez domova. Příkladem medializace je stěhování městské knihovny a výstavba komunitního altánu na zahradě u azylového domu.

Jak by se mohly pracovní aktivity využity v budoucnu, podává respondent (sociální pracovník), který si dokáže představit pracovní aktivity jako součást přístupu při řešení

problematiky drogové závislosti. „Existuje potenciál použít dobrovolné pracovní aktivity jako prevenci proti relapsu při odvykání závislosti. Dosud se ale nic takového nepodařilo.“ [SP337–39] Tato úvaha vychází ze skutečnosti, že mezi klienty azylového domu je vyšší podíl osob, které mají problémy s drogovými závislostmi.

Z dlouhodobého hlediska mohou být pracovní aktivity přínosem v rámci předvýběru vhodného klienta do zaměstnání a vzhledem k tomu, že se do budoucna uvažuje o sociálním podniku, mohly by pracovní aktivity posloužit jako nástroj k ověření nebo výuce potřebných dovedností při práci s údržbou zeleně. *ŘAD; 138–141*

6.2 Vyhodnocení výzkumného šetření

Mým hlavním cílem ve výzkumném šetření je snaha odpovědět na hlavní výzkumnou otázku, která zní: *Jaký význam představují pracovní aktivity pro klienty azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku?*

Téma významu pracovních aktivit v Azylovém domě pro muže a ženy v Jeseníku jsem si zvolil, protože do současnosti nebyl podrobně zmapován skutečný význam těchto aktivit. Zajímá mne pohled na pracovní aktivity jednak ze strany klientů, a také jak vnímají přínos sociální pracovníci. Jako budoucí sociální pracovník mám zájem pracovat s osobami bez domova, které často rezignovaly na řešení své současné situace anebo se ocitly ve slepé uličce a nejsou schopny nalézt cestu ke změně. Z tohoto důvodu mě zajímá, jestli mohou být pracovní aktivity nápomocny při řešení těchto situací.

6.2.1 Motivace účastnit se pracovních aktivit

Výzkumná kategorie: Motivace účastnit se pracovních aktivit

Výzkumná otázka: Co motivuje klienty azylového domu k účasti na pracovních aktivitách?

V první kategorii se snažím nalézt u respondentů (klienti) odpověď na otázku, co je jejich hlavní motivací účastnit se pracovních aktivit. Jak uvádí Plháková (2004), hlavními motivy lidského chování jsou sebezáchovné motivy, stimulační motivy, sociální motivy a individuální psychické motivy. U respondentů (klienti) registruji sociální motivy a individuální psychické motivy, které je vedou k účasti na pracovních aktivitách.

Respondenti odpovídali, že hlavním důvodem účasti je *dobrý skutek, potřeba pracovat, volný čas, kontakt s okolním světem a sounáležitost*. Respondenti (sociální pracovníci) uvádějí jako motivaci *změnu prostředí, sociální kontakt, relaxaci, odměnu za vykonanou práci*. Důležitým faktorem při motivaci je projev důvěry a respektu ke klientům, kteří jsou v těchto ohledech velice vnímaví a citliví. Plháková (2004) dále uvádí, že důležitou součástí motivace jsou emoce. Dohromady tvoří tzv. motivačně-emocionální systém, který je důležitou součástí lidského prožívání a chování.

Respondenti (klienti) při rozhovorech vyzdvihovali bezproblémovou spolupráci se sociálními pracovníky a poukazovali na jejich *vstřícnost a normální jednání*. Při projevech arogance, nadřazenosti nebo nezájmu by respondenti neměli chuť a potřebu dobrovolně pomáhat. Během svého pozorování, rozhovorů, účasti na pracovních aktivitách nebo na dobrovolných akcích, jako byl vánoční jarmark a výlety, bylo z mé strany po získání důvěry u respondentů postupně zjištěno, že projev poděkování nebo uznání za vykonanou práci nebo aktivitu má u respondentů hluboký význam v rámci motivace a osobní psychické pohody.

Určitou pozitivní roli při motivaci účastnit se pracovních aktivit hrají média. Při stěhování městské knihovny a revitalizace zahrady byla přítomna média, která informovala o aktivitách klientů, jejich pomoci a angažovanosti. Respondenti se cítili náležitě hrdí, když je jejich dobrovolná účast oceněna tímto způsobem a díky medializaci vnímají pocit důležitosti a sounáležitosti. Tyto pozitivní pocity mohou u zúčastněných klientů rozvinout motivaci k další účasti, která jim může přinést pozitivní přínosy do jejich životů.

6.2.2 Účast klientů na pracovních aktivitách

Výzkumná kategorie: Účast klientů na pracovních aktivitách

Výzkumná otázka: Jaká pozitiva přináší pracovní aktivity klientům azylového domu?

V druhé kategorii se zaměřuji na zjištění formy účasti – jestli se jedná o dobrovolnou účast, skupinovou práci, zdali jsou pracovní aktivity organizovány nebo se respondenti účastní spontánně. Opět pohledem obou skupin respondentů.

Výzkum ukazuje, že respondenti (klienti) se pracovních aktivit účastnili dobrovolně bez toho, aby je oslovili pracovníci azylového domu. Účast u každého respondenta je odlišná z hlediska časových možností. Respondent (A2) je již zaměstnaný a pracovních aktivit se účastní po práci nebo o víkendech. Respondenti (A1 a A3) zaměstnaní nebyli a jejich harmonogram účasti je velice individuální. Respondent (A4) je zaměstnán v azylovém domě a pracovních aktivit se účastnil nepravidelně.

Z hlediska druhu vykonávaných aktivit se u respondentů (A1 a A3) jednalo spíše o pracovní aktivity na zahradě. Respondent A2 se účastnil většinou pracovních aktivit, které byly spojené s údržbou budovy a přilehlého prostranství azylového domu. Respondent A4 pomáhal při opravě zahradních chatek a při údržbě budovy azylového domu. Všichni respondenti se účastnili pracovní aktivity v městské knihovně, kde pomáhali se stěhováním knih. Respondenti po prvotním vysvětlení, jak a co mají vykonávat, většinou následně pracovali zcela samostatně a pracovníky azylového domu jen informovali, že mají úkol splněn. Mnohdy se stávalo, že respondenti pracovali na zahradě zcela samostatně bez jakýchkoliv instrukcí, sami si určili, co chtějí dělat. Tato forma pracovních aktivit se týkala hlavně zahradnické práce – sbírání ovoce, pěstování zeleniny a údržba chodníků.

Organizovaná forma pracovních aktivit probíhá spíše v případech, kdy se pracovních aktivit účastní obě skupiny (klienti a pracovníci azylového domu) respondentů dohromady. Při výzkumu bylo zjištěno, že tato forma pracovních aktivit velmi dobře funguje a klienti i přesto, že vyhledávají často samostatnou činnost, se rádi společných aktivit účastní. Byly ale zaznamenány i situace, kdy se respondenti společných pracovních aktivit nechtěli zúčastnit a volili raději samostatnou aktivitu. Tyto situace většinou vycházely z důvodu mezilidských vztahů, kdy si jednotliví respondenti nerozuměli s pracovníky a raději volili samostatnou činnost. Také svou roli hrálo u respondentů aktuální psychické rozpoložení. Vzájemné nepochopení při pracovních aktivitách se občas projevovalo i mezi respondenty (klienty) s jinými klienty azylového domu a taktéž vedlo v některých případech k tomu, že respondenti (klienti) raději volili samostatnou aktivitu. Takto popsané situace budou součástí pracovních aktivit i v budoucnu, protože každý jedinec je individualita a je přirozené, že klienti budou prožívat, tak jako jiní lidé, dobré a špatné chvíle ve svém životě, a ne vždy si budou mezi sebou vzájemně rozumět.

Ze strany respondentů (sociální pracovníci) se jedná o nepravidelnou účast, která je ovlivněna jejich pracovním vytížením. Respondent SP3 se pracovních aktivit osobně neúčastní. Z důvodu vytížení pomáhá s organizací, zajištěním pracovních pomůcek a oslovuje případné zájemce. Respondent SP1 a SP3 se účastní jen společných pracovních aktivit. Respondent (vedoucí pracovník) se účastní nepravidelně, většinou na zahradě, vždy podle aktuálních časových možností.

6.2.3 Přínos pracovních aktivit

Výzkumná kategorie: Přínos pracovních aktivit

Výzkumná otázka: Jak vnímají a hodnotí pracovní aktivity klienti a pracovníci?

Pro mě bylo ze začátku nepochopitelné, že lidé, kteří ztratili svůj domov, přišli o základní hodnoty pilíře svého života, postrádají zázemí rodiny a přátel, jsou dlouhodobě pod tlakem negativních vlivů, jsou i přesto schopni vykonávat dobrovolné pracovní aktivity, které jim nepřinášejí finanční zisk. Z výzkumného šetření vyplývá, že pracovní aktivity mají významný vliv v rámci psychosociálních potřeb. Umožnily respondentům (klienti) *změnu prostředí, společné setkávání a sociální kontakt*. Pracovní aktivity umožňují klientům setkání s ostatními klienty v klidném prostředí zahrady, neformální kontakt s pracovníky azylového domu při společné práci na zahradě, možnost setkat se s pracovníky z různých institucí a organizací. Při výzkumu bylo zjištěno, že respondenti (klienti) byli velmi vděční a potěšení, když mohli trávit čas s pracovníky knihovny. V rámci uspokojování psychosociálních potřeb klientů mají pracovní aktivity realizované mimo azylový dům veliký potenciál. Mohou klientům umožnit blízký kontakt s veřejností, který v současnosti postrádají. Pohled na osoby bez domova je ze strany veřejnosti často jednolitý a zakalený mnoha negativními předsudky. Pracovní aktivity mohou účinně přesvědčit veřejnost, že klienti azylového domu jsou také lidé, kteří pracovat umí, a je na ně spolehnout. Důkazem je dobrovolná účast na stěhování knihovny.

Dále z výzkumu vyplývá, že pracovní aktivity mají veliký přínos při *udržování pracovních návyků a dovedností*. Jedním z důvodů, proč oslovují sociální pracovníci klienty azylového domu k účasti, je fakt, že klienti jsou ve vícero případech dlouhodobě nezaměstnaní, a díky

tomu postupně ztrácí pracovní návyky a jejich udržení je důležité při hledání nového zaměstnání.

Všichni respondenti (sociální pracovníci) se shodují, že velikým přínosem pracovních aktivit, kromě psychosociálních potřeb a udržování pracovních návyků a dovedností, je u některých pracovních aktivit možnost realizovat své zájmy a koníčky. Starší generace klientů azylového domu je ze svého mládí zvyklá trávit volný čas prací na zahradách, zahrádkách a vykonávat přitom různé práce. Jejich stávající životní situace jim ale mnohdy neumožňuje takto trávit volný čas. Bez zázemí vlastního domova a zaměstnání je většinou nereálné, aby se člověk bez domova věnoval zájmům a koníčkům, které byly součástí jejich života před vznikem sociální krize. U respondentů (klienti) se většinou jednalo o zahradničení a drobné práce v dílně, které byly součástí jejich životů. V azylovém domě je klientům umožněno pěstovat zeleninu, budovat záhony, opravovat přístupové cesty nebo se věnovat údržbě stromů. Jedná se o aktivity, které jsou velmi blízké jejich zájmům, a při výzkumném šetření bylo zjištěno, že dva respondenti (klienti), A1 a A3, pravidelně vykonávají pracovní aktivity i z toho důvodu, že mohou právě pěstovat zeleninu, sklízet ovoce nebo provádět údržbu zahrady a stromů.

Sociální pracovníci uvádí, že v případě, kdy u klientů vzrůstá psychické napětí, lidově řečeno dochází k tzv. ponorkové nemoci, která může být způsobena například nevhodným chováním jednotlivce, soužitím s cizími lidmi na pokoji nebo velkým počtem osob v azylovém domě, jsou pracovní aktivity účinným nástrojem v prevenci proti stresu. Z výzkumného šetření bylo zjištěno, že zmíněné vypjaté situace jsou obvyklým jevem a respondenti (klienti) pojmenované situace pravidelně prožívají. Díky pracovním aktivitám na zahradě mohou být o samotě, změnit prostředí a tím uklidnit nastalou situaci.

Dalším přínosem pracovních aktivit je prožívání radosti nebo spokojenosti z vykonané činnosti a z uznání, které se klientům dostává od sociálních pracovníků. Zmíněné prožitky byly zjištěny u všech respondentů (klienti), A1, A2, A3, A4, kteří se účastnili pracovních aktivit na zahradě nebo při pracích spojených s údržbou budovy azylového domu. Také bylo zjištěno, že si velice podrobně pamatují projevy uznání ze strany pracovníků Městské knihovny v Jeseníku, ve které pomáhali se stěhováním knih a zařízení. U respondentů A1, A2, A3 bylo zjištěno, že cítí vysokou míru sounáležitosti, která byla spojená zejména s pracemi

na zahradě, která prošla díky jejich přičiněním značnou proměnou. Při zúčastněném pozorování a krátkých rozhovorech respondenti projevovali spokojenost, že jim je umožněna vysoká míra samostatnosti, která vede k obnově ztracené osobní důvěry nebo k posílení svých schopností a dovedností.

6.3 Shrnutí

Z výsledku mého výzkumu je patrné, že jsou pracovní aktivity limitující pro určité skupiny osob z azylového domu. Většina současných pracovních aktivit je fyzicky náročná a z tohoto důvodu se jich nemohou účastnit klienti, kteří mají dlouhodobé zdravotní problémy, jsou v invalidním důchodu anebo nemají vzhledem ke svému věku dostatečnou fyzickou kondici. Svou roli hraje i aktuální psychický stav klienta. Pokud klient prožívá psychické vypětí z prožité životní krize nebo z důvodu intoxikace návykovými látkami, tak také není možné nabídnout účast na pracovních aktivitách. Dalším faktorem, se kterým se musí počítat při realizaci pracovních aktivit, je ten, že služba má dočasný charakter. To znamená, že cílem je směřovat klienta a pomáhat mu v rychlém návratu do společnosti a z tohoto důvodu není možné počítat s dlouhodobou účastí klientů. Z tohoto důvodu musí pracovní aktivity mít takovou podobu, která umožňuje jejich přerušování, nepravidelnost, tak aby nedocházelo k narušení jiných aktivit.

Pro klienty, kteří nemají žádné omezení, jsou pracovní aktivity účinným nástrojem, který může být dlouhodobě nápomocen při snaze o návrat klientů azylového domu do běžného života. U klientů se často projevuje jistá forma psychické letargie v jejich současné situaci, která má za následek, že klienti nemají dostatek motivace a sil na řešení své životní krize. Jejich současný život je naplněn beznadějí, rezignací, zklamáním, absencí sociálního kontaktu, nepochopením a nesplněnými přáními. Výsledek výzkumu přinesl názorný příklad, jak mohou pracovní aktivity pozitivně ovlivnit u klientů psychický stav a umožní jim změnu v jejich každodenním životě. Pracovní aktivity se ukázaly jako účinný nástroj, který dává klientům jistou formu svobody v rozhodování, umožňují jim smysluplnější trávení volného času s možností změny prostředí a díky nim si klienti udržují své pracovní dovednosti. Také se díky pracovním aktivitám klienti dostali do kontaktu s veřejností a mohli tím rozvíjet své psychosociální potřeby.

Jako určitý nedostatek se v současnosti ukazuje absence prostorů, ve kterých by mohly v budoucnu vzniknout pracovní dílny, jež by umožňovaly klientům rozvíjet více svých dovedností nebo by mohly sloužit k nácvičce běžných řemesel. Získané dovednosti by klienti uplatnili například v novém zaměstnání. Dále bylo zjištěno, že pracovní aktivity nejsou realizovány v pravidelných intervalech. Z hlediska důležitosti jednotlivých aktivit je ze strany azylového domu nutné poskytovat primární služby. Pracovní aktivity jsou nyní jen jako doplňková činnost.

Pro sociální pracovníky mají pracovní aktivity význam v rámci alternativního způsobu přímé práce s klienty, mohou pro klienty vytvářet aktivity, které jim umožní změnit prostředí, zlepšit psychický stav a také díky pracovním aktivitám navazují bližší kontakt. Výzkum také ukázal, že pracovní aktivity mají do budoucna potenciál být účinným nástrojem při výběru vhodného kandidáta v rámci zaměstnávání v sociálním podniku, který je v dlouhodobém plánu organizace Boétheia.

Na základě všech zjištění se domnívám, že pracovní aktivity, byť se jedná v současnosti o doplňkovou činnost, jsou důležitou součástí celého konceptu práce s klienty Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku. Pracovní aktivity zejména umožňují klientům změnu prostředí, kontakt se společností, umožňují vysokou míru seberealizace a výrazně pozitivně působí na psychický stav každého jednotlivce.

Závěr

V průběhu psaní mé bakalářské práce, zvláště při realizaci výzkumné části, jsem si začal ještě více uvědomovat, v jak komplikované situaci se osoby bez domova nachází. Problematika bezdomovectví mně nebyla nikdy cizí a vždy jsem se snažil přistupovat k těmto lidem v nouzi objektivně, s respektem a vždy jsem jim dal šanci ukázat, kým jsou. Tříleté studium mne velice obohatilo o důležité teoretické znalosti, které jsem využil a dále budu využívat, nicméně nejintenzivnější a pro mě nejdůležitější zkušenost jsem získal až psaním své bakalářské práce na téma *Význam pracovních aktivit pro klienty Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku*. Do té doby byl můj pohled a kontakt s osobami bez domova spíše teoretický, anebo nebyl založený na intenzivním osobním kontaktu. Při výzkumné činnosti jsem se v azylovém domě poprvé ve svém životě setkal s lidmi, kteří ztratili v postproduktivním věku svůj domov, zázemí rodiny, přátel, ale i přesto se každý den snaží získat zpět svou původní identitu, o kterou přišli za různých okolností. Těmto lidem vyjadřuji svůj obrovský respekt za jich každodenní nezdolnou chuť bojovat za lepší dny. Jsou to lidé, které i přes stávající životní krizi neopouští naděje, úsměv na tváři a mají hezké vzpomínky na svůj předchozí život. Někteří z nich měli štěstí a získali práci, za kterou jsou velice vděční. Jsou to lidé, kteří i přesto jakou prožívají krizi, mají chuť se dobrovolně účastnit pracovních aktivit, které jsou mnohdy fyzicky náročné. I přesto, že jsem v mém výzkumu měl méně respondentů, jsem přesvědčen, že se mi podařilo zjistit a prezentovat skutečný význam pracovních aktivit.

Výzkum dokázal, že pracovní aktivity realizované v azylovém domě zde mají své opodstatněné místo a jejich další rozvíjení se jeví jako účinný nástroj v rámci individuální práce s klienty azylového domu zaměřené na zvýšení motivace a zlepšení jejich psychosociální situace. Dále pracovní aktivity pozitivně působí na pohled veřejnosti ve vztahu k lidem bez domova. Tyto pozitivní reakce veřejnosti jsou pro sociální pracovníky jistým impulzem, který u nich může zvýšit pocit smysluplnosti při práci s klienty. Pokud by se podařilo do budoucna zapojit i jiné subjekty a organizace do realizace pracovních aktivit, mohly by se stát součástí střednědobých a dlouhodobých plánů azylového domu, a to by mělo významný vliv na různorodost nabízených pracovních aktivit i širší zapojení klientů azylového domu a v neposlední řadě by měly pracovní aktivity i celospolečenský přínos.

Seznam použité literatury a zdrojů

Knihy:

Haasová, J. (2005). *Jak žijí v Olomouci ženy bez domova: sedm skutečných příběhů*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Hradecká, V., & Hradecký, I. (1996). *Bezdomovství – extrémní vyloučení*. Praha: Naděje.

Marek, J., Strnad, A., & Hotovcová, L. (2012). *Bezdomovectví v kontextu ambulantních sociálních služeb*. Praha: Portál.

Matoušek, O., Kodymová, P., & Koláčková, J. (2010). *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi* (Vyd. 2). Praha: Portál

Matoušek, O., & Křišťan, A. (2013). *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.

Plháková, A. (2004). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia.

Průdková, T., & Novotný, P. (2008). *Bezdomovectví*. Praha: Triton.

Švaříček, R., & Šedřová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Vágnerová, M., Csémy, L., & Marek, J. (2013). *Bezdomovectví jako alternativní existence mladých lidí*. Praha: Karolinum.

Vágnerová, M., Marek, J., & Csémy, L. (2018). *Bezdomovectví ve středním věku: příčiny, souvislosti a perspektivy*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum.

Elektronické zdroje

Armáda spásy [website]. (n.d.). *Centrum sociálních služeb – Šumperk*. Dostupné z <https://armadaspasy.cz/pobocky/sumperk/sumperk-centrum-socialnich-sluzeb/>

Boétheia společenství křesťanské pomoci [website]. (n.d.). Dostupné z <http://www.boetheia.eu/>

Boétheia společenství křesťanské pomoci (2019). *Žádost o podporu* [pdf]

Boétheia společenství křesťanské pomoci (2019). *Boétheia poskytované sociální služby* [docx]

Boétheia společenství křesťanské pomoci (2019). *Standardy kvality služeb organizace Boétheia* [pdf]

Boétheia společenství křesťanské pomoci (2019). *Obsah a potřebnost AD muži a ženy 2018 Boétheia* [docx]

Boétheia společenství křesťanské pomoci (2019). *Pilotní projekt Housing First v Jeseníku* [docx]

Boétheia společenství křesťanské pomoci (2019). *Předsudek je jako nemoc* [pdf]

Dobrá praxe [website]. (n.d.). *Vsetín: Dobrovolnická pracovní terapie v Azylovém domě Elim*. Dostupné z <https://dobrapraxe.cz/cz/tema/vsetin-pracovni-terapie-v-azylovem-dome-elim>

Evropská unie evropský sociální fond operační program zaměstnanost [website]. (n.d.). Dostupné z <http://www.socialnibydleni.mpsv.cz/cs/co-je-socialni-bydleni/housing-first-v-cr>

Feantsa (2018). *Co je bezdomovectví?* Získáno z <https://www.feantsa.org/en/about-us/faq>

Hányš, R. (2. října 2019). *Lázeňský Jeseník marně bojuje s bezdomovci, kteří obtěžují turisty i místní*. IDNES.cz. Získáno z http://www.idnes.cz/olomouc/zpravy/jesenik-bezdomovci-obtezovani-centrum-turiste-azylovy-dum.A190924_503758_olomouc-zpravy_stk

Charita Olomouc [website]. (9. října 2019). *Jan Buka: Řekli nám, že když pracují s námi a pro nás, tak tu práci chtějí dodělat*. Dostupné z <https://www.olomouc.charita.cz/aktuality/jan-buka-rekli-nam-ze-kdyz-pracuji-s-nami-a-pro-nas-tak-tu-praci-chteji-dodelat/>

Krňávek, P. (19. června 2019). *Knihovnu v Jeseníku stěhují do nového, jde to jako na drátkách*. Šumperský a Jesenický deník. Získáno z https://sumpersky.denik.cz/zpravy_region/knihovnu-v-jeseniku-stehuji-do-noveho-jde-to-jako-na-dratkach-80190618.html

Ministerstvo práce a sociálních věcí, (2020). *Koncepce prevence a řešení problematiky bezdomovectví v ČR do roku 2020*. Získáno z <https://www.mpsv.cz/koncepce-prevence-a-reseni-problematiky-bezdomovectvi-v-cr-do-roku-2020>

Moravskoslezský kraj (2015). *Evaluaace poskytování sociálních služeb v Moravskoslezském kraji*. Získáno z <https://www.msk.cz/cz/eu/evaluaace-poskytovani-socialnich-sluzeb-v-moravskoslezskem-kraji-37883/>

Moravskoslezský kraj (2016). *Modely sociálních služeb*. Získáno z https://www.msk.cz/cz/socialni_oblast/modely-socialnich-sluzeb-134464/

Švubová, A. (23. září 2019). *Bývalá zahradní chatka za azylovým domem v Jeseníku se mění v přístřešek pro bezdomovce. Na jeho stavbě se lidé bez domova sami podílí*. Získáno z <https://olomouc.rozhlas.cz/byvala-zahradni-chatka-za-azylovym-domem-v-jeseniku-se-meni-v-pristresek-pro-8079669>

Sít' aktérů pro domov [website]. (n.d.). *Placená práce pro klienty služeb*. Dostupné z https://sad-cr.cz/wp-content/uploads/2018/09/SAD_Placen%C3%A1-pr%C3%A1ce-pro-klienty-slu%C5%BEeb.pdf

Společnost sociálních pracovníků ČR (2006). *Etický kodex sociálních pracovníků ČR*. Získáno http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_sspr.pdf

Zákony a vyhlášky

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

Vyhláška č. 505/2006 Sb., o provedení některých ustanovení zákona o sociálních službách

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Osnova rozhovoru

Respondentům – klienti azylového domu byly postoupeny témata:

- Obecné otázky směřující k respondentovi (věk, vzdělání, rodinný stav apod.)
- Jaké je Vaše největší přání
- Zkušenosti s pracovními aktivitami
- Co klient vnímá pozitivního a negativního na pracovních aktivitách
- Jakou roli hraje motivace a odměna
- Vztah s ostatními lidmi
- Účast na pracovních aktivitách

Respondentům – pracovníkům azylového domu a vedoucímu pracovníkovi byly postoupeny témata:

- Psychické uvolnění, odpočinek od každodenních starostí
- Nové zkušenosti a dovednosti pro klienty
- Motivace, dobrovolnost, povinnost, odměna a smysluplnost
- Druhy pracovních aktivit, role pracovníka, možnosti využití
- Medializace, spolupráce s jinými subjekty, veřejnost

Seznam otázek pro respondenty – klienti azylového domu:

1. Odkud pocházíte?
2. Máte rodinu?
3. Jakou školu jste studoval/a?
4. Máte v současnosti práci nebo jste nezaměstnaný/á?
5. Jaké zaměstnání byste chtěl/a dělat, co Vás baví?
6. Kdy jste naposledy pracoval/a
7. Jaké je Vaše největší přání
8. Kdy jste se poprvé angažoval/a v pracovních aktivitách?
9. Proč jste se rozhodl/a pracovních aktivit zúčastnit?

10. Věříte ve smysluplnost pracovních aktivit
11. Co se Vám nejvíce líbilo na pracovních aktivitách?
12. Co Vám naopak vadilo na pracovních aktivitách, chtěl byste něco změnit?
13. Naučil jste se něco nového?
14. Jak se Vám pracovalo ve skupině
15. Kdo Vám nejvíce pomáhal při pracovních aktivitách?
16. Pomáhali jste si navzájem?
17. Chtěl/a byste s někým z azylového domu pracovat i v zaměstnání?
18. Dokážete si sám/a hledat práci nebo s pomocí známých nebo úřadu?
19. Všiml jste si nějakého zájmu ze strany veřejnosti
20. Pochválil Vám někdo za Vaši aktivitu (Stěhování knihovny)
21. Byl na vás někdo hrubý
22. Dostal jste nabídku k zaměstnání?
23. Zúčastníte se i příště?

Seznam otázek pro respondenty – pracovníci azylového domu:

1. Jak hodnotíte pracovní aktivity, které byly realizovány azylovým domem v minulém roce a v čem vidíte případně smysluplnost pracovních aktivit?
2. V čem se podle Vás osvědčily pracovní aktivity?
3. V čem se naopak neosvědčily pracovní aktivity?
4. Změnil byste něco na pracovních aktivitách?
5. Měl jste možnost se někdy osobně zapojit a jak?
6. Jak by měla být podle Vás vypadat forma (dobrovolnost, nařízení, odměna) účasti klientů AD na pracovních aktivitách?
7. Jak mohou podle Vás pracovní aktivity přispět ke zlepšení životní situace klienta azylového domu?
8. Mohou podle Vás pracovní aktivity zlepšit u dlouhodobě nepracujících klientů AD pracovní návyky?
9. Zaregistroval jste nějaké ohlasy z řad veřejnosti na pracovní aktivity, které vykonávali klienti na zahradě, při stěhování knihovny nebo při údržbě drobných památek?

10. Je podle Vás reálné přesvědčit do budoucna více klientů AD na dobrovolné účasti v rámci pracovních aktivit nebo bude vždy dobrovolnost otázkou několika málo jedinců?
11. Co by podle Vás přimělo klienty azylového domu k účasti na pracovních aktivitách? Jaká by byla nejvhodnější motivace?
12. Jaký je podle Vás hlavní důvod dobrovolné účasti klientů AD na pracovních aktivitách

Seznam otázek pro respondenta – vedoucí pracovník azylového domu:

1. Co vedlo azylový dům v Jeseníku k realizaci pracovních aktivit?
2. Jakou formou (ve vztahu ke klientům) jsou pracovní aktivity realizovány?
3. Kdy byly pracovní aktivity poprvé realizovány?
4. Jsou pracovní aktivity součástí stávajícího nebo začínajícího projektu nebo se jedná o samostatný doplňkový program v rámci práce s klienty?
5. Jsou pracovní aktivity podporovány ze strany městských institucí nebo jiných organizací působících ve městě Jeseník?
6. Jaká jsou úskalí při realizaci pracovních aktivit?
7. Zajímala se o pracovní aktivity média?
8. Jak mohou být nápomocny pracovní aktivity při realizaci budoucího projektu Sociálního podnikání?
9. Setkali jste se s pozitivní odezvou ze strany veřejnosti, když byly aktivity medializovány?
10. Pro které osoby bez domova jsou pracovní aktivity vhodné?
11. Jakou formou se oslovují klienti azylového domu, aby se zapojili do pracovních aktivit?
12. Pomáhají pracovní aktivity (zahrada) udržovat pracovní návyky?
13. Setkali jste se s negativním názorem na způsob realizace pracovních aktivit u klientů?
14. Kolik klientů se dobrovolně angažovalo v pracovních aktivitách?

Příloha č. 2 – ukázka polostrukturovaného rozhovoru.

Ukázka polostrukturovaného rozhovoru se sociálním pracovníkem z Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku

Rozhovor proběhl 29.1.2020

Aktér: Sociální pracovník

Otázka č.1: „Jak hodnotíte pracovní aktivity, které byly realizovány azylovým domem v minulém roce a v čem vidíte případně smysluplnost pracovních aktivit?“

Odpověď SP: „Dobrovolné pracovní aktivity mají obrovský význam. Hrubým odhadem 5-10 % klientů využívá pracovní aktivity (zejména na zahradě) jako hobby. Jedná se vesměs o klienty nad 50 let, kterým nízký příjem a zdravotní omezení limitují výběr jiných volnočasových aktivit. Drobné práce na zahradě vedle utužování fyzického zdraví přináší příležitost odpočinout si od přeplněných prostor AD. Pracovní aktivity vnímám jako prevenci proti stresu, který se pojí se soužitím s cizími lidmi na jednom pokoji, se společnou kuchyní a sprchou. Navíc pracovní aktivity přináší materiální výhodu, klienti sklídí ovoce, které si dál zpracují a ušetří za jídlo. Klienti, jakmile aktivity vyzkoušejí a rozhodnou se pokračovat, jsou v těchto aktivitách zcela samostatní a vystačí si pouze s poskytnutím materiálu a vybavení.“

Otázka č.2: „Když mluvíte o věkové kategorii klientů, máte nějaké zkušenosti s mladšími klienty v rámci pracovních aktivit?“

Odpověď SP: „Nárazově vyhledají pracovní aktivity i mladší klienti. Ti mají raději spíš krátkodobé projekty, které rychle přinesou viditelné výsledky, zpravidla tím sledují získání nějaké neobvyklé výhody. Příkladem je výstavba altánku s grilem. Tady už můžeme mluvit o nějakém tréninku plánování a organizace práce, nácviku dovedností a řemesel.

Otázka č.3: „A jak vnímáte smysluplnost pracovních aktivit?“

Odpověď SP: „Smysluplnost pracovních aktivit vidím hlavně v posílení sebehodnocení klientů, kteří se aktivit účastní. Jsou hrdí, že dělají něco užitečného, co má výsledky a někdo výsledky ocení. U lidí, kteří byli dlouhodobě nezaměstnaní, nebo v zaměstnání opakovaně

selhaly je v rozhovorech zlepšení sebehodnocení jasně patrné. Někteří kolegové dokonce mluví o tom, že „klient začal být namyšlený“.

Odpověď SP: „Existuje potenciál použít dobrovolné pracovní aktivity jako prevenci proti relapsu při odvykání závislosti, nebo postupně přeměnit hobby ve vlastní drobné podnikání a zdroj příjmů. Dosud se ale nic takového nepodařilo. Dobrovolné pracovní aktivity mají ještě alternativní využití. Materiální pomoc se z mnoha dobrých důvodů poskytuje zdarma. Není ale žádoucí její nadužívání. Ve chvíli, kdy k nadužívání dochází nebo hrozí vznik závislosti na materiální pomoci, měla by se tato zastavit. Je ale složité s jistotou posoudit, kdy k nadužívání opravdu dochází a lehce dojde k nechtěnému poškození klienta. V takovém případě je pak lepší nabídnout materiální pomoc jako odměnu za vykonanou práci v rámci dobrovolných aktivit. Jestliže klient materiální pomoc opravdu potřebuje, symbolickou práci odvede. Jestliže dochází k nadužívání, práci odmítne, protože mu to nestojí za to. Je ale otázka, jestli ještě hovoříme o opravdu dobrovolných pracovních aktivitách nebo už o nějakém typu brigády.“

Otázka č.4: „Vaše odpovědi jsou velice obsáhlé. Za to jsme rád. Částečně jste již odpověděl, ale i tak se zeptám. Zajímal by mě Váš názor, v čem se osvědčily pracovní aktivity?“

Odpověď SP: „Pracovní aktivity zvyšují zájem klientů o dění kolem nich, zvyšují sebehodnocení, přináší materiální výhody, působí pozitivně na fyzické i duševní zdraví. Je z nich obecný prospěch.“

Otázka č.5: „A v čem se naopak podle Vás neosvědčily?“

Odpověď SP: „Dobrovolné pracovní aktivity přináší problém. Nikdo nepochybuje, že je dobré klienty motivovat k takovým činnostem. Ale řada pracovníků si neumí poradit s posilováním vnitřní motivace klienta (pojdme přemýšlet, co vám práce přinese a jestli takové výsledky chcete) a nevědomky se přesune k tlaku na vnější motivaci (já vám, kliente, obhájím, proč si myslím, že byste měl pracovat a očekávám, že mě poslechnete, protože já tady mám moc).“

Odpověď já: „Díky za velice důležitou vsuvku. Několikrát jsem se osobně zúčastnil aktivit, ale tohoto přístupu jsem si nevšiml.“

Otázka č.6: „Takže vnímáte, že motivace může být špatným nástrojem?“

Odpověď SP: „V případě přemíry vnější motivace pak už nemůžeme mluvit o dobrovolnosti. Pracovní aktivity vážnou, vidíme, že klient pracovní aktivity opouští, nechce je dělat, mluvíme pak o tom, že klient „je líný“, „nechce se mu makat“ apod. Poškozuje se vztah mezi pracovníky a klientem, přínosy vymizí. Pokusím se to shrnout. Pracovní aktivity se neosvědčily v tom, že jsou náročné na personální zdroje.“

Otázka č.7: „A když nebudeme brát v potaz personální zdroje, co byste změnil na pracovních aktivitách?“

Odpověď SP: „Doplnil bych je o placený nácvik běžných řemesel, kde by klienti pracovali třeba maximálně 30 hodin měsíčně za mzdu tak dlouho, dokud by se nenaučili řemeslo a z materiálního pohledu chybí materiál a prostory. Klienti mají zájem o mnohem širší paletu aktivit, než jaké nabízíme. Chtějí malovat, vyřezávat věci ze dřeva, něco stavět, svařovat, opravovat. Není kde a není z čeho. Není kdo by poradil, jak takové činnosti správně dělat.“

Odpověď já: „Ano, já osobně jsem se s tímto ze strany klientů také setkal, že by se rádi realizovali v nějaké manuální činnosti, nejlépe v dílně, kde by měli nástroje na zpracování dřeva a mohli tvořit výrobky. Ale u toho narážím na personální kapacity. Momentálně vnímám, že kdyby byla dílna, tak není pracovník, který by byl na tuto aktivitu pravidelně vyčleněn.“

Otázka č.8: „Měl jste možnost se někdy osobně zapojit, myslím, jestli jste pracoval společně s klienty?“

Odpověď SP: „Zapojil jsem se pouze v přípravě a organizaci.“

Otázka já: „Jakým způsobem to bylo?“

Odpověď SP: „Mluvit o smyslu, pokoušet se zvýšit motivaci, nabízet možnosti, společně „snít“ o výsledcích, sjednávat s ostatním personálem podmínky a detaily pracovních aktivit, konzultovat dílčí postupy prací, pomáhat plánovat, zprostředkovávat vybavení... Na práci samotné se ale přímo nepodílím, netrhám jablka a nebetonuju. Ne že bych nechtěl, většinou není prostor. Výjimečně jsem něco pomáhal stěhovat apod.“

Otázka č.9: „Mohou podle Vás pracovní aktivity zlepšit u dlouhodobě nepracujících klientů AD pracovní návyky?“

Odpověď SP: „Myslím, že je možné snadno dosáhnout zvýšení nebo prohloubení dovedností, obnovy zručnosti apod. Ale, pracovní návyky jako chodit včas na dobu určenou druhým člověkem, držet pracovní tempo a jednat podle pokynů navzdory vlastním pohnutkám však vyžaduje úplně jiný typ motivace.“

Otázka č.10: „Jak vnímáte formu účasti na pracovních aktivitách, měla by být jen dobrovolná?“

Odpověď SP: „Základní práce kolem domu by měla být jako v paneláku. Když na mě vyjde služba, musím nějak zařídit, aby byla chodba vytřená – to je třeba vymáhat pod hrozbou nějaké rozumné sankce. Hobby každému dle libosti a ve zbytku aktivit bych rád viděl absolutní dobrovolnost a za odměnu mzdu.“

Otázka č.11: „Jak mohou podle Vás pracovní aktivity přispět ke zlepšení životní situace klienta azylového domu?“

Odpověď SP: „Sociální vyloučení má tři ukazatele – Pracovní intenzitu, příjmovou chudobu a materiální deprivaci. Materiální zisk pomáhá zmírnit příjmovou chudobu a materiální deprivaci. Dobrovolné posílení pracovní intenzity mívá obecně dobrý vliv na prožívání a náladu klienta, vnímání jeho vlastní role ve společnosti. Můžu tedy tvrdit, že pracovní aktivity, zvláště pokud jsou odměňovány (zpravidla nefinančně), pomáhají zmírňovat sociální vyloučení. Sami o sobě ale přímo nepůsobí na změnu příčiny, která k sociálnímu vyloučení vedla. Teď mi vlastně dochází, že je možné vnímat dobrovolné pracovní aktivity jako formu harm reduction. Současně mi nově dochází riziko, že dojde-li k upřednostnění pracovních aktivit před používáním dalších nástrojů pomoci, můžeme se společně s klientem nechtěně odvádět od dosažení jiných cílů, které by byly blíž k odstranění příčiny sociálního vyloučení. Bylo by to jako trvat na pravidelné výměně jehel člověku, který už je dávno „zralý“ na léčbu.“

Otázka č.12: „Máte nějaké informace nebo zbystril jste nějaký zájem nebo ohlas ze strany široké veřejnosti na vykonávanou činnost klientů?“

Odpověď SP: „Bohužel ne.“

Otázka č.13: „Další otázka se vztahuje také k již částečně zodpovězenému tématu. Do budoucna, je možné přesvědčit více klientů, aby se zapojily?“

Odpověď SP: „Ano. Vždy je možné cokoli kamkoli posunout. Je to spíš otázka rentability. Klik zdrojů chceme uvolnit a jaké cíle se tím naplní.“

Otázka č.14: „Ještě se vrátím k té motivaci, jak ji nejlépe tedy uchopit?“

Odpověď SP: „Odpověď na tuto otázku mě napadla při zvažování odpovědí na dvě předchozí. Myslím, že je potřeba více stavět právě na znovu budování vlastní identity klientů, a to v obou směrech. Za a) někam patřit a za b) od někoho se odlišit. Vysvětlím. Veřejnost vnímá osoby bez domova obecně jako „problémové“ přestože na negativním obrazu se nejvíce podílí třeba jen 20 % z nich. Myslím, že stojí za to vytvářet iniciativu, ve které se klienti budou moci aktivně identifikovat s nějakým morálním symbolem a následovat jeho hodnoty (může to být filosofie, nějaká autorita, klidně náboženství...). Souběžně tím získají možnost říct: „Podívejte, jsme bezdomovci, ano... Ale nejsme všichni stejní. Zrovna my máme hrdost, důstojnost a chceme „dobře žít“ – za našimi slovy stojí také nějaké činy a symboly...“ Taková iniciativa je zároveň srozumitelná pro širokou veřejnost. Bez nutnosti vysvětlovat složité společenské mechanismy totiž útočí na něco hluboko v nás. Vychází z jednoduché osobní zkušenosti, kterou máme snad všichni společnou. A tedy, že není dobré házet všechny do jednoho pytle. Při správném nastínění na to každý slyší, protože každému bylo někdy ukřivděno a každý má svůj vlastní osud za nejhorší. Je tak jednodušší se do osob bez domova vcítit.“

Příloha č. 3 – fotodokumentace

Fotografie z pracovních aktivit na zahradě u Azylového domu pro muže a ženy v Jeseníku

<https://olomouc.rozhlas.cz/byvala-zahradni-chatka-za-azylovym-domem-v-jeseniku-se-meni-v-pristresek-pro-8079669>

Fotografie ze stěhování městské knihovny v Jeseníku

https://sumpersky.denik.cz/zpravy_region/knihovnu-v-jeseniku-stehuji-do-noveho-jde-to-jako-na-dratkach-8019061